

31-3-2024

לכבוד: מועצת התכנון העליונה במנהל האזרחי וועדת המשנה להתנגדויות ובאמצעות דוא"ל: planningyosh@iplan.gov.il / ShulamitTo@iplan.gov.il / LoraLe@iplan.gov.il

העתק: אלי"ם אלי לברטוב, יועמ"ש איו"ש, באמצעות פקס: 077.4701860 ובאמצעות דוא"ל yoayosh@idf.il / yoayosh@gmail.com

הנדון: התנגדות לתכנית 840 – דרך בואדי פוכין – לדרך מקומית ראשית מרשיי

(1) עבד אלנאצר יעקוב אבו יעקוב; (א1) ג'האד יוסף מוסטפא חרוב; (2) חסין מוחמד עבדאללה אלחרוב; (3) עוני עבדאלרחמאן עטיה אלמנאצרה; (4) סאייע גומעה יוסף עסאף; (5) עבד אלחכים בדר מפרח; (6) פחרי חסין אחמד מפרח; (7) פאיק סאלח סלימאן חרוב; (8) אמג'ד חאלד אברהים מנאצרה; (9) אברהים מוחמד עווד מנאסרה; (10) פתחי מוחמד אלחמאמרה; (11) סמיר עבד אלחמיד חמאמרה; (12) גמיל עבד אלקאדר עבדאללה; (13) סאמי מוחמד רשיד חמאמרה (14) מוחמד עבדאלטיף אבו צובחיה; (14א) חאלד נאג'י משאעלה; (15) אברהים אחמד אבו צובחיה; (16) אחמד חסן משאעלה; (17) נביל אברהים חמדאן; (18) ראש מועצת הכפר ואדי פוכין, מר עבד-אלחאכים בדר מחמוד מפרח; (19) ראש מועצת הכפר ג'בעה, מר דיאב נימרעבדאללה משאעלה; (20) ראש מועצת הכפר חוסאן, מר ג'מאל איסמעיל עבדאל פתאח סבתין; (21) ארגון "יש דין" – ארגון מתנדבים לזכויות אדם (ע"ר)¹; (22) עמותת במקום – מתכננים למען זכויות בתכנון (ע"ר)²; (23) ארגון עמק שווה בעמ (חל"צ)³

I- פתח דבר

1. בהתאם להחלטות מוסדות התכנון שניתנו בנוגע לתכנית שבנדון וכן לתכתובת מטעם מתנגדים (18)-(20) כפי שנשלחה ביום 22.2.2024 ולפרסום המחודש של התכנית כפי שפורסם באתר האינטרנט של המנהל האזרחי ביום 29.2.2024, ומשכך מוגשת התנגדותם של המתנגדים כמצויין לעיל לתכנית האמורה על סמך המסמכים שפורסמו במסגרת "מנהל התכנון".
2. התכנית הינה כזו המשתרעת של שטח נרחב של כ- 566.66 דונמים ומשתרעת על היקף של כ-8 קילומטרים, ומבקשת לשנות ייעוד תכניות קודמות מחקלאות וסיווגים נוספים.

¹ יש דין הוא ארגון זכויות אדם ישראלי הפועל למען העצמה של הליכי אכיפת חוק על ישראלים שפגעו בפלסטינים בשטחים הכבושים. יש-דין גאה להיות נתמך על-ידי ישויות מדיניות דמוקרטיות זרות. תמיכה זו מהווה חלק עקרי ממקורות המימון של הארגון. יש-דין מתחייב שאף אגורה מכספו לא הגיעה ולא תגיע מכספי הימורים, מגורמים אנטישמיים או מכל מקור אחר שחוקיותו מוטלת בספק.

² בהתאם לחובה שנקבעה בחקיקה שהעבירה הממשלה במסגרת מאבקה לפגיעה בארגונים המבקרים את מדיניותה, עמותת במקום, מבקשת לציין כי היא ארגון שעיקר מקורות המימון שלו היה מתרומות מישויות מדיניות זרות.

³ עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ואנשים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

3. התכנית "מתגלגלת" שנים רבות במוסדות התכנון, ואושרה להפקדה, בתנאים מסויימים, וכן תנאים נוספים לרבות סוגיית שטח השיפוט כפי שיפורט להלן.
4. לטענת המתנגדים התכנית כולה פגומה ויש לדחותה על הסף בשל שורה ארוכה של פגמים כפי שיפורט להלן; מעבר לכך, עמדת המתנגדים היא כי גם לגופה התכנית רוויה פגמים, אי עמידה בסטנדרטים תכנוניים מינימלים, מתעלמת מהוראות הדין המקומי והדין הבינלאומי כאחד, נעדרת נחיצות אמיתית, ובעלת השלכות הרסניות על הקניין, הסביבה, חקר ארכיאולוגי וזכויות תושבי הכפרים הפלסטינים הכל כפי שיפורט להלן.
5. עיקרי הטענות המתנגדים, הינן כדלקמן:

- א. כי אישור התכנית מהווה שינוי אזור של הדין המקומי ואסור על פי הוראות המשפט הבינלאומי
- א.1 באופן קונקרטי – ייטען כי העובדה כי מגיש התכנית הינו משרד הבינוי והשיכון הישראלי, הפועל מחוץ לתחומי סמכותו ומחוץ לתחום שיפוט מדינת ישראל, מהווה פעולה אסורה על פי הדין הבינלאומי ועשויה להחשב כסיפוח האזור הנתון בתפיסה לוחמתית
- ב. שורה של טענות סף בכל הנוגע לפגמים הקיימים בתכנית
- ג. העדר שיתוף ציבור ואי עמידה בנהלי המנהל האזרחי באשר לשיתוף האוכלוסיה הפלסטינית בהליכי תכנון הנוגעים אליהם
- ד. התכנית פוגעת באוכלוסיה הפלסטינית ואינה מיטיבה עמה
- ה. התכנית כוללת מרכיבי הפקעה ברורים אולם אינה נועדה לאפשר או להיטיב עם האוכלוסיה הפלסטינית ולא מספקת מענה לצרכים הנטענים בבסיס התכנית
- ו. אין כל הצדקה תכנונית לתכנית 840 ואין כל בסיס עובדתית התומך בקיומה של התכנית
- ז. התכנית כוללת פגיעה סביבתית-הידרולוגית-אקולוגית-תרבותית קשה ומסמכי התכנית אינם כוללים תסקיר סביבה ככל שנעשה ביחס למתחם
- ח. התכנית אינה מתמודדת עם פוטנציאל ההרס הארכיאולוגי העצום של המצוי בשטחה ולמעשה מובילה לפעולות בניגוד לדין הבינלאומי המחייב שמירה על אתרי עתיקות ונכסי תרבות

II - הצגת המתנגדים

6. המתנגדים 9-1 הינם תושבי הכפר וואדי פוכין, אשר מחזיקים בזכויות הקנייניות במספר חלקות אשר התכנית חלה ביחס עליהם, באדמות הכפר וואדי פוכין, כמפורט להלן:
- (1) המתנגדים עבד אלנאצר יעקוב אבו יעקוב וגיהאד יוסף מוסטפא חרוב מחזיקים בזכויות הקנייניות חלקה 14 בגוש 3 באדמות הכפר וואדי פוכין.
- (2) המתנגד חסין מוחמד עבדאללה אלחרוב הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 48 בגוש 4 ובחלקה 294 בגוש 2 באדמות הכפר וואדי פוכין
- (3) המתנגד עוני עבדאלרחמאן עטיה אלמנאצרה הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה בגוש 4 באדמות הכפר וואדי פוכין

- (4) המתנגד סאייע גומעה יוסף עסאף הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 30 בגוש 3 באדמות הכפר ואדי פוכין
- (5) המתנגד עבד אלחכים בדר מפרח הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 303 בגוש 2 באדמות הכפר ואדי פוכין
- (6) המתנגד פחרי חסין אחמד מפרח הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקות 304-305 בגוש 2 באדמות הכפר ואדי פוכין
- (7) המתנגד פאיק סאלח סלימאן חרוב הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 151 בגוש 2 באדמות הכפר ואדי פוכין
- (8) המתנגד אמג'ד חאלד אברהים מנאצרה הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 46 גוש 3 באדמות הכפר ואדי פוכין
- (9) המתנגד אברהים מוחמד עווד מנאסרה מחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 38 גוש 3 באדמות הכפר ואדי פוכין.
7. המתנגדים 10-13 הינם תושבי הכפר חוסאן אשר מחזיקים בזכויות הקנייניות במספר חלקות אשר התכנית חלה עליהם, באדמות הכפרים ואדי פוכין ו-אל-קבו, על פי הפירוט המפורט להלן:
- (10) המתנגד פתחי מוחמד אלחמאמרה הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 1 גוש 4 ובחלקה 680 בגוש 3 באדמות הכפר חוסאן
- (11) המתנגד סמיר עבד אלחמיד חמאמרה הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 677 בגוש 3 באדמות הכפר חוסאן
- (12) המתנגד גמיל עבד אלקאדר עבדאללה הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 1 בגוש 5 באדמות הכפר אל-קבו
- (13) המתנגד סאמי מוחמד רשיד חמאמרה הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 683 בגוש 3 באדמות הכפר חוסאן
8. המתנגדים 14-17 הינם תושבי הכפר גבעה אשר הינם המחזיקים בזכויות הקנייניות במספר חלקות אשר התכנית חלה עליהם באדמות הכפר גבעה, וזאת כמפורט להלן:
- (14) המתנגד מוחמד עבדאלטיף אבו צובחיה והמתנגד חאלד נאגי משאעלה הינם המחזיקים בזכויות הקנייניות בחלקה 129 בגוש 2 במווקע מרח א-פול באדמות הכפר גבעה
- (15) המתנגד אברהים אחמד אבו צובחיה הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה 15 בגוש 2 במווקע מרח א-פול באדמות הכפר גבעה
- (16) המתנגד אחמד חסן משאעלה הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה בגוש 2 במווקע מרח א-פול באדמות הכפר גבעה
- (17) המתנגד נביל אברהים חמדאן הינו המחזיק בזכויות הקנייניות בחלקה בגוש 2 במווקע שעב אל קרם באדמות הכפר גבעה
9. ייאמר כבר כעת: פרק הזמן שעמד לרשות המתנגדים היה קצר באופן משמעותי מזה שעומד על פי רוב להגשת התנגדות, איסוף מסמכים והעמדת מסד נתונים מלא ומקיף, ועומד על פי רוב על חודשיים

ימים, חצי ממה שהועמד לרשות המתנגדים. הפירוט שלעיל הינו המרב שניתן לעשות בפרק הזמן האמור, ובשים לב אף למועד הרמדאן שחל בתווך של פרק הזמן המצומצם הנ"ל. במידת הצורך והדרישה, יסופקו נתונים מתאימים ונוספים בהקשר האמור.

10. תיאור של מיקומי החלקות ביחס למתנגדים עצמם מצ"ב להלן (סימון המספרים הינו ביחס למספור המתנגדים במסגרת התנגדות זו וכמתואר לעיל):

12. המתנגדים 18-20 הינם ראשי מועצות הכפרים ואדי פוכין, ג'בעה וחוסאן, בהתאמה, אשר התכנית אמורה לעבור על אדמותיהם של כפרים אלה.

13. המתנגד 20 הינו ארגון "יש דין", הינו ארגון מתנדבים לזכויות אדם והוא עמותה רשומה. הארגון פועל למען הגנה על זכויות האדם של הפלסטינים בגדה המערבית הכפופים לשלטון הכיבוש הצבאי הישראלי. הארגון מתעד מקרים שבהם ישראל אינה מיישמת את חובתה על פי עקרונות המשפט הבינלאומי להגן על הפלסטינים, ופועל למען ביצורן של זכויות הקיימות על פי עקרונות אלה.

14. המתנגד 21, ארגון "במקום" – מתכננים למען זכויות התכנון" הינה עמותה רשומה אשר הוקמה בשנת 1999 על ידי מתכננים/ות ואדריכלים/ות, במטרה לחזק את הקשר בין מערכות התכנון לזכויות האדם. העמותה פועלת בכלים מחקריים ומקצועיים כדי לקדם שוויון זכויות וצדק חברתי בתחומי התכנון, הפיתוח והקצאת משאבי קרקע, ומסייעת לקהילות המצויות בנחיתות מקצועית, כלכלית או אזרחית בכל הנוגע למימוש זכויותיהן בשדה התכנון. 'במקום' מייצגת בעמדתה אינטרס ציבורי למען שקיפות בהליכי התכנון והקצאת משאבים הוגנת ושוויונית בתחומי התכנון והפיתוח.

15. המתנגד 22, ארגון עמק שווה בע"מ, הינה חברה לתועלת הציבור, העוסקת במקומה של הארכיאולוגיה בחברה הישראלית ובסכסוך הישראלי – פלסטיני, ורואה בארכיאולוגיה אמצעי לגישור וקירוב בין עמים ותרבויות. הארגון הפועל למען זכויות תרבות ומורשת ושמירה על אתרי העתיקות כנכס ציבורי, השייך לכל הקהילות והעמים, ונאבק נגד השימוש באתרי מורשת ובשרידים ארכיאולוגיים ככלי פוליטי בסכסוך בין ישראל והפלסטינים ומבקש לראות בממצא הארכיאולוגי אינו צריך ואינו יכול להוות אמצעי להוכחת בעלות של עם או של בני דת כלשהי על המקום. תפיסת העולם של הארגון רואה בעושר התרבותי של אתרים ארכיאולוגיים הוא חלק מהעושר התרבותי של הארץ ושייך לכלל הקהילות,

העמים והדתות הקיימים בה. יתר על כן, המושג "אתר ארכיאולוגי" אינו רק מגוון השכבות הנחפרות בו, אלא מקום משמעותי בהווה, אשר בו או בקרבתו חיים אנשים, על תרבותם, שגרת חייהם וצרכיהם. 16. ייפוי הכוח של כלל המתנגדים יועברו לרשויות התכנון במקביל לכתב התנגדות זה.

III - התכנית

17. תכנית מס' 840 לדרך בוואדי פוכין מציעה חיבור בין שתי דרכים איזוריות, דרך 375 מצפון ודרך 367 מדרום. שטח התכנית הוא 566.66 דונם ואורכה של הדרך הוא כ-8 ק"מ. הדרך המוצעת היא בשטח של כ-321 דונם, איסור הבנייה הוא ללא ייעוד קרקע בשטח של כ-191 דונם וכן ישנם שטחים ציבורים פתוחים (כ-29 דונם) ודרך קיימת/מאושרת (כ-25 דונם).

18. הדרך המתוכננת הינה דרך בעלת שני נתיבים, אחד לכל כיוון והיא עוברת בדרך הררית קשה על גבי גשרים, חציבות עמוקות בשטח, חוסמת דרכים ובתחומה ישנם עשרות אתרים ארכיאולוגיים.

19. מטרת התכנית, אינה מופיעה בהוראות התכנית, אלא עולה אך ורק מהדיון בהפקדת התכנית היא לייצר חיבור של ציר אורך, אשר לכאורה מקביל לדרך מס' 60, בין דרכים מס' 375 ו 367. על פי המתכננים הדרך תאפשר נסיעה נוחה לישראלים ולפלסטינים וכן תאפשר את הפיתוח של ההתנחלות ביתר עילית, בהמשך ישנה התייחסות מרומזת להתנחלות גבעות, אשר אינה קיימת לעת זו כלל ועיקר, אולם התכנית הנוכחית מבקשת להוות מעין "מקדמה" תכנונית עבור דרכי הגישה אליה, כפי שיוצג להלן.

VI - טענות ההתנגדות של המתנגדים

א. אישור התכנית מהווה שינוי חקיקה ולכן אינו חוקי לפי הדין הבינלאומי

20. השטח עליו משתרעת התכנית, מצוי באדמות שתושבי הכפרים ואדי פוכין, ג'בעה וחוסאן, המצויים בגדה המערבית הנתונה מאז 1967 תחת תפיסה לוחמתית ישראלית טוענים לבעלות ביחס אליהן.

21. אמנת האג בדבר המנהגים והדינים במלחמה ביבשה והתקנות הנלוות אליה משנת 1907, המהווים חלק מהמשפט הבינלאומי המינהגי שחל על רשויות ישראליות ועל ישראלים הפועלים בגדה המערבית, אוסרת בתקנה 43 על המעצמה הכובשת לבצע שינויים בחקיקה הקיימת באזור טרם כיבושו למעט בשני מקרים: האחד, כאשר שינויי החקיקה נדרשים לצרכים ביטחוניים צבאיים מובהקים; והשני, כאשר השינוי בחקיקה נדרש כדי לענות על הצרכים האזרחיים של האוכלוסיה המקומית המוגנת (ר' למשל בג"ץ 68/81 באסיל אבו עיטה ואח' נ' מפקד אזור יהודה ושומרון ואח'; בג"ץ 393/82 ג'מעייית אסכאן נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש).

22. על פי הפסיקה, תכניות הן בגדר חיקוק (ר' למשל: ע"א 3213/97 יחזקאל נקר ואח' נ' הוועדה המקומית לתכנון ובנייה הרצליה; ע"א 10213/03 מרחבי השרון בע"מ ואח' נ' דוד מייזליק ואח').

23. לפיכך, תכניות המתאר הגליליות, ובהן תכנית 5RJ החלה בשטח זה, הן חלק מהחקיקה הקיימת אותה ירש הממשל הצבאי הישראלי בעת כיבוש הגדה המערבית ב-1967.

24. התכנית שבנדון לא נועדה לשרת את האוכלוסייה הפלסטינית המוגנת, וזאת בין היתר לאור מקום המצאה והגורמים הפועלים למען קידומה. תכנית זו נועדה בראש ובראשונה לצרכיהם של התושבים הישראליים - הקיימים והעתידיים בשטח, תושבי ביתר עלית לצד ההתנחלות העתידית גבעות.
25. ברם, לשכת התכנון אמורה לפעול על פי רוב לטובתם של כלל האוכלוסיות הפועלות בשטח (כגון לצורך קידום תשתיות, כבישים וכיו"ב), או למצער, בשל התיקונים שבוצעו בצו 413 אשר גרעו מסמכויותיהן של הרשויות המוניציפליות הפלסטיניות בשטח, לטובת האוכלוסייה הפלסטינית. התכנית האמורה אינה מיועדת אף לא בחלקה לטובתה של האוכלוסייה הפלסטינית, אלא, כפי שיובהר להלן – יש בה רק כדי לפגוע בזכויות הפרט של התושבים הפלסטינים.

א.1. על המעורבות הבלתי חוקית לכאורה של משרד הבינוי והשיכון במסגרת התכנית

26. דברים אלה חוברים לעובדה כי מגיש התכנית הינו לא אחר מאשר משרד הבינוי והשיכון, שהוא גוף ישראלי לכל דבר ועניין אשר נועד להגשים את האינטרסים הישראליים ואלה בלבד. משרד הבינוי והשיכון משקף אינטרס ישראלי לכל דבר ועניין, ואינטרס זה בלבד; העומד בראשו נבחר על ידי אוכלוסייה ישראלית; ומנגד – סמכויותיו של משרד הבינוי והשיכון כמו כל סמכויות מדינת ישראל ומשרדה, תחומים לדלת' אמותיה של מדינת ישראל. לא בכדי במנהל האזרחי פועלים שורה של קציני מטה (קמ"טים) אשר מהווים מעין "תחליף שרים" להיבטים האזרחיים הקיימים במנהל האזרחי. שרי ממשלת ישראל אינם חלק ממארג הפעילות של המנהל האזרחי.

27. פעילות מוסדות התכנון כזרוע של המנהל האזרחי, מהווה המשך ישיר להיותו של זה, כזרוע של המפקד הצבאי המהווה את חליף הריבון בשטח הנתון לתפיסה לוחמתית.

28. כידוע, וכפי שכבר חזר ושנה בית המשפט העליון בישראלי:

"אין המפקד הצבאי רשאי לשקול את האינטרסים הלאומיים, הכלכליים, הסוציאליים האינטרס של מדינתו שלו, עד כמה שאין בהם השלכה על האינטרס הביטחוני שלו באזור או על האינטרס של האוכלוסייה המוגנת" (ראו בג"ץ 393/82 ג'מעית אסכאן אלמעלמון אלמעלמון אלמעלמון אלמעלמון).
אלמחדודה אלמסאוליה נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון ואח', [1983, פורסם בנבו].

29. על הלכה מושרשת זו חזר בית המשפט בעשרות אם לא מאות פסקי דין אשר עסקו בסמכויות, חובות ומגבלות הכוח הכובש בשטח הכבוש, תחומות אך ורק לצורך שמירה על הביטחון, שמירה על הסדר הציבורי ושיקולי האוכלוסייה המקומית המוגנת. משרד הבינוי והשיכון הישראלי מנותק מכל אלה ואין לאפשר לו דריסת רגל – המשקפת יישום מדיניות ואינטרסים לאומיים של מדינת ישראל – בשטח המצוי מחוץ לתחומה של מדינת ישראל.

ב. טענות סף – פגמים במסמכי התוכנית ואופן הכנתה והפקדתה

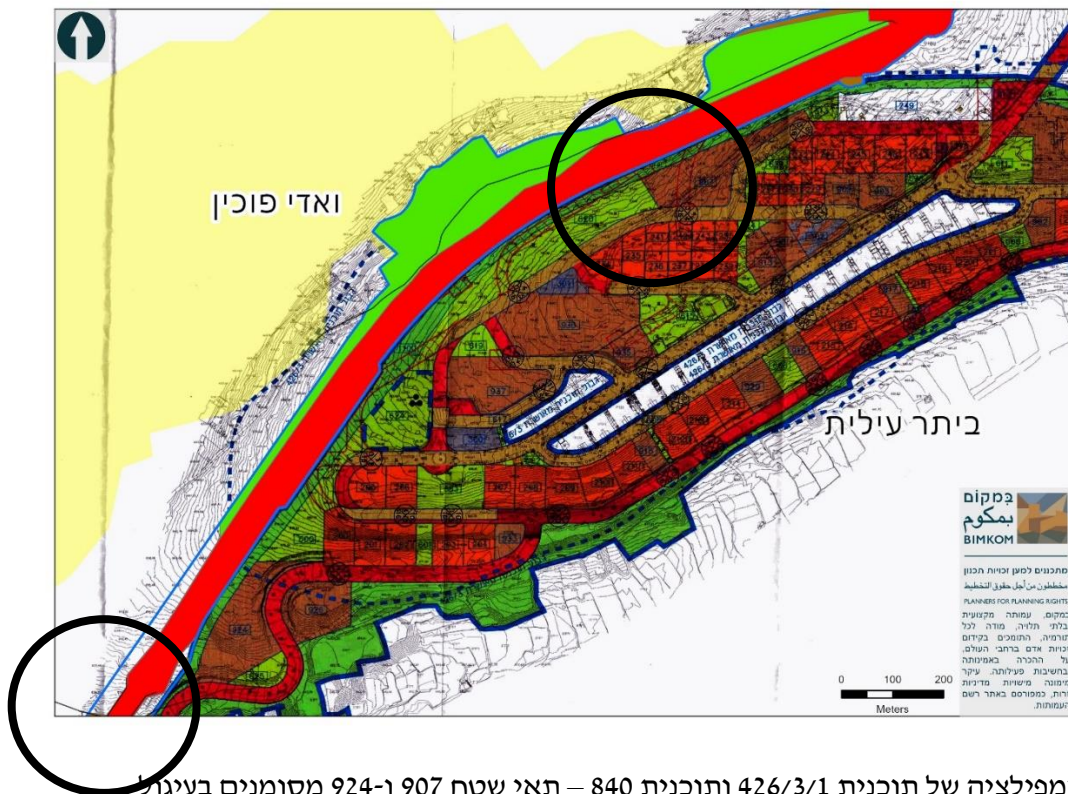
30. מעבר לאמור לעיל, מסמכי התוכנית לוקים בפגמים מהותיים שיש לתקנם ולאחר מכן להפקיד את התוכנית מחדש. הפגם המשמעותי ביותר נמצא בתשריט המציג את המצב המאושר אשר אינו מראה את תוכנית 426/3/1 שפורסמה למתן תוקף באוגוסט 2023 ושינתה את תוכנית 426/3. בפני עצמה השמטה זו מצריכה הפקדה מחדש של התוכנית, שכן לעיני מוסדות התכנון בכלל וועדת המשנה

לכבישים ודרכים בפרט, לא עמדה התשתית העובדתית המלאה שדרושה כדי לאשר את התוכנית להפקדה.

31. הוועדה לא יכולה הייתה לשקול לא את ההשפעה המצרפית של התוכניות על האזור ולא את השפעת הכביש המוצע במסגרת התכנית על השכונה המאושרת, על הבינוי הקיים ועל הדרכים הנוכחיות והצורך התחבורתי הקיים ו/או העתידי. כל זאת, ממספר נימוקים:

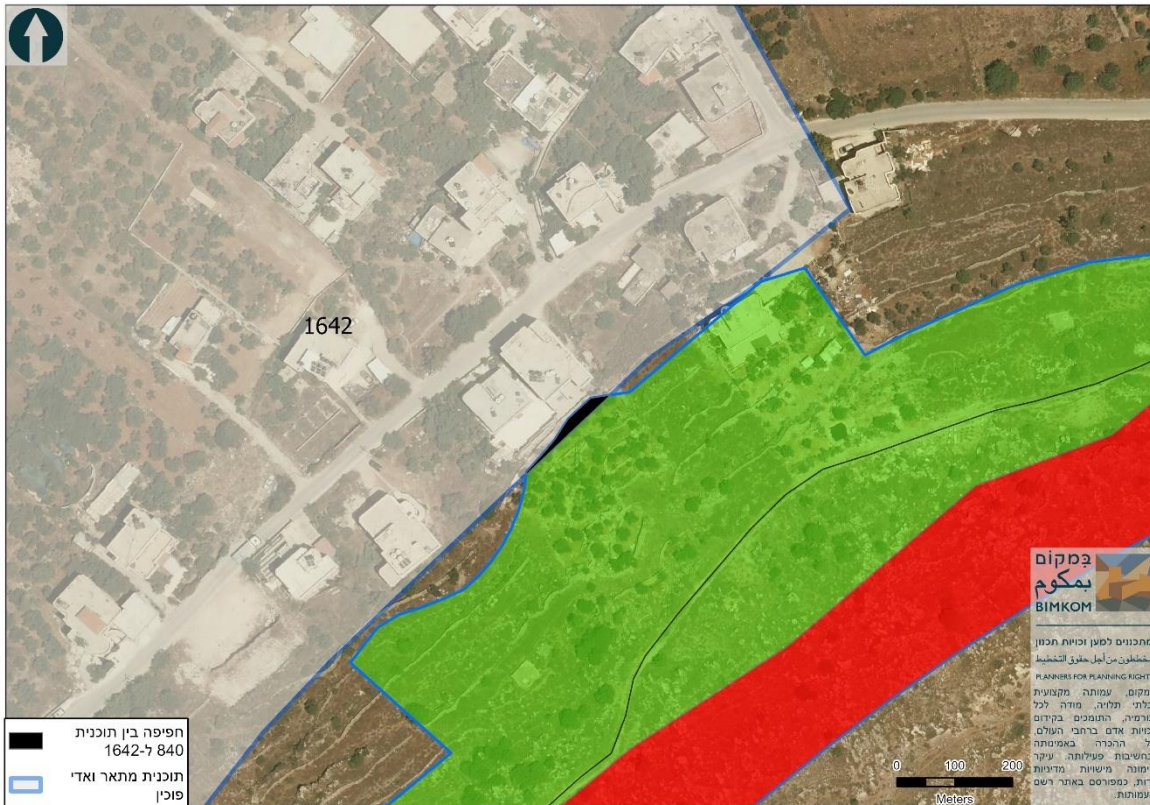
32. **ראשית**, כפי שצוין לעיל, תוכנית 426/3/1 מייצרת כביש גישה חדש לביתר עילית ובכך מבטלת את הצורך בכניסה החדשה שעשויה להיוותר במידה ותאושר תוכנית 840, כל כך קרוב לכניסה שרק אושרה. החיבור של כביש 3742 המוצע אף חופף לתוכנית 426/3/1. לסמיכות של התכניות ישנן השלכות על הגישה לשטחים החקלאיים הכלואים ביניהם ולתכנון של מעברים חקלאיים ופתח ניקוז. הכביש לשכונה החדשה הופך את מעבר חקלאי מספר 2 בתכנית מס' 840 לדרך מס' 3742 לחסר משמעות, שכן הוא חוסם את הדרך החקלאית שעוברת במקום. הדבר מהווה אם כן אי הצגת מלוא התשתית העובדתית הנדרשת לצורך הכרעה באשר לקבלת החלטה בנוגע לעצם נחיצות התכנית (וזאת מעבר לחוסרים נוספים כפי שיוצג להלן).

33. **שנית**, ובנוסף, בהעדר ההתייחסות לתוכנית 426/3/1 הוועדה לא יכולה הייתה לשקול האם ראוי לאשר כביש מקומי ראשי בקרבה כה גדולה לשימושים רגישים. הכביש יעבור בצמוד למבני ציבור ומבני מגורים, כשבשני מגרשים (ת"ש 907 ו-924) אף מתוכננים מבני ציבור שקו הבניין שלהם הוא כ-20 מטר מתוואי הכביש. בדיון להפקדה של תוכנית 426/3/1 ב-4.4.2019 יו"ר ועדת המשנה להתיישבות התריעה על הקרבה בין הכביש לשכונה ודרשה שייערכו בתוכנית התאמות, על מנת שהתוכנית לא תהווה "מחסום בלתי הפיך לאישור הדרך האזורית". בוועדה הועלו הצעות להתנות את המגרשים הצמודים לכביש בפתרונות אקוסטיים ולשמור על מרחק של 30 מטר מהכביש, אך אלה לא הוטמעו בסופו של דבר בהוראות התוכנית המאושרת.

קומפילציה של תוכנית 426/3/1 ותוכנית 840 – תאי שטח 907 ו-924 מסומנים בעיגול

34. **שלישית**, ובנוסף, המצב המאושר בתשריט אינו מראה את התכנית המאושרת של וואדי פוכין, תכנית מס' 1642, אלא רק את גבולות שטח B. גבולות שטח התכנית שבנידון חופפות במקטע מסוים לגבולות תכנית 1642 ונראה שחלק קטן מהתכנית שבנידון מכסה חלק קטן בשטח של כ-60 מ"ר מתכנית 1642. גם אם נניח שמדובר בשטח זעיר הבטל בשישים, יש טעם לפגם בכך שהתכנית של וואדי פוכין לא מופיעה במצב הסטטוטורי המאושר. יתרה מזאת אם ישנה חפיפה בין התכניות, מן הראוי להציג שהתכנית שבנידון משנה גם את תכנית 1642, אך לא כך הוא.

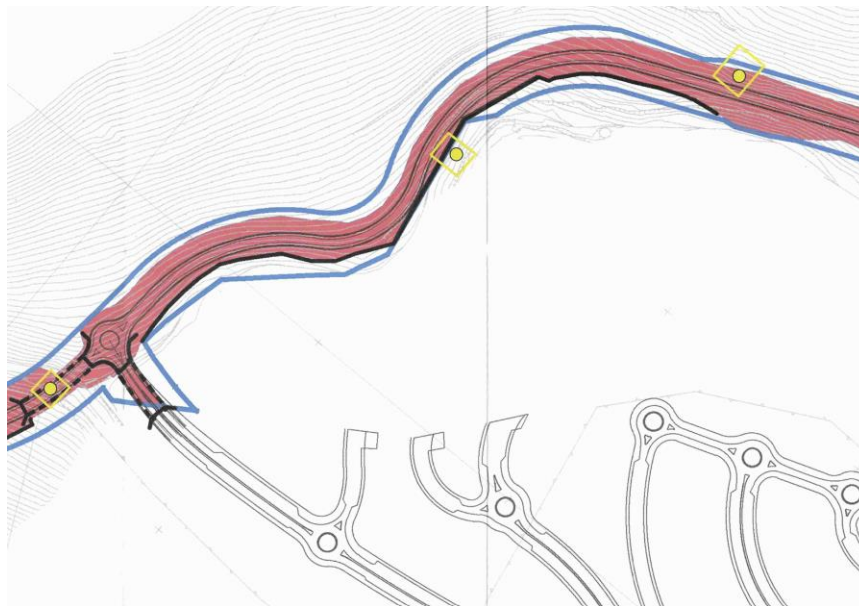

החפיפה בין תוכנית מוצעת 840 לתוכנית מתאר מאושרת 1642 ואדי פוכין

35. **רביעית**, מפת המדידה המשמשת רקע לתשריט אינה עומדת בתנאים של לשכת התכנון ויש ספק אם היא בעלת ערך כלשהו שכן היא אינה חתומה כלל על ידי מודד. בנוסף, מפת המדידה אינה עונה על ההנחיות למתכנן של לשכת התכנון המרכזית אשר קובעות כי המדידה צריכה לכלול את השטח הכלול בקו הכחול המוצע של התכנית ורצועה מינימאלית מעבר לקו הכחול כלפי חוץ ובתכנית כזו שבה שטח התכנית הוא מעל 500 דונם, המדידה צריכה להיות הרבה יותר רחבה מאשר לגבול התכנית כפי שמופיע בתשריטים.

במקרים מסוימים מפת המדידה אינה מכסה אפילו שטחים בתחום התכנית מחד, ומאידך מופיעות בה דרכים אשר אינן קיימות במציאות. כך לדוגמה ניתן לראות במקטע מהתשריט של המצב המוצע בו חסרים הסימונים של התבליט והתכסית בחלק ניכר ממפת המדידה ובכלל זה במקטע של פיצול הדרך בתחום התכנית, ומעבר לכך מופיעות דרכים אשר אינן קיימות במציאות והן שייכות לתכנית רעיונית של העיר הדמיונית גבעות. לפיכך נוצרת תמונה לא אמינה של המצב הקיים, כפי שצריך להיות במפת מדידה.

לפיכך מעבר לפגמים המהותיים שיש במסמכי התכנית כפי שציינו לעיל, פגם זה הינו פגם שאף הוא דורש הכנה מחדש של מסמכי התכנית תוך הקפדה על מסירת מידע אמין, מקצועי ומדויק. לאחר מכן יש להפקיד את התכנית מחדש.

חלק מתשריט מצב מוצע

36. מעבר להשמטות המהותיות הנ"ל, מסמכי התוכנית כוללים מספר פגמים נוספים, אשר רק מדגישים את הצורך בתיקון והפקדה מחדש של התוכנית כולה:

36.1 ראוי היה להכליל במסמכי התוכנית את הסקר ההידרו-גיאולוגי שנערך. הכביש עובר באגן ההזנה של המעיינות, שהם קריטיים לפרנסת התושבים ומגיע להם להיווכח בעצמם בתוצאות הבדיקה. בכך נפגעת יכולתם של התושבים להשתתף בתכנון אפילו בצורה הבסיסית ביותר – באמצעות התנגדות. לצורך השוואה, בתוכנית 151-0434282 לשכונה ב' 2 בצור הדסה, הנספח הגיאולוגי-הידרולוגי היה חלק ממסמכי התוכנית ופתוח לעיון הציבור. ההתנגדויות לתוכנית הביאו להטמעה של הוראות לצורך ההגנה על המעיינות.

36.2 תקנון התוכנית אינו מציין מה המעמד של כל אחד ממסמכי התוכנית – האם הוא מחייב, מנחה או רקע.

36.3 התוכנית כוללת בתחומיה שטחים בייעוד שטח ציבורי פתוח, אך אינה כוללת הוראות בעניינם.

36.4 לא ברור מה הם השטחים שמיועדים לטיפול נופי ומה המשמעות של "העלאת הדרך וסביבתה לרמה תרבותית נאותה" כחלק מהתכנון הנופי. באופן תמוה הנספח נופי אינו חלק ממסמכי התוכנית ולא פורסם לציבור, זאת על אף שלהמלצות לגבי עבודות גינון לאורך הכביש יכולות להיות השלכות על המערכת האקולוגית המקומית ועל החקלאות. כמו כן, ראוי היה לפרסם את הנספח על מנת שתושבי האזור יוכלו להבין כיצד הכביש ישפיע על הנוף מסביב לכפריהם.

36.5 אין רוזטות על גבי הדרך בתשריט המראות את רוחב הדרך, קו איסור בנייה ומספר הדרך.

36.6 אף על פי שנערך סקר עצים, התשריט אינו מסמן עצים לכריתה או לשימור. מתוך 1,238 עצים בתחום הסקר, 971 עצים, שהם כל העצים לאורך תוואי הכביש, הוגדרו כעצים לכריתה ו- 267 עצים שסמוכים לתוואי סומנו לשימור.

נדגיש ונאמר שוב לאחר סקירה של פגמים מהותיים במסמכי התכנית, יש לתקן את מסמכי התוכנית ולהפקיד אותה מחדש.

ג. העדר שיתוף ציבור ואי עמידה בנהלי המנהל האזרחי באשר לשיתוף האוכלוסיה הפלסטינית בהליכי תכנון הנוגעים אליהם

נוהל שיתוף ציבור (2014)

37. ביום 9.9.2014 חתם ראש המינהל האזרחי על נוהל שיתופם של תושבי האזור בהליכי התכנון (יהודה והשומרון), התשע"ד-2014. הנוהל גובש ואושר בתגובה לעתירה שהוגשה לבית המשפט העליון נגד הוראות צו מס' 418 שביטל את ועדות התכנון המקומיות בכפרים הפלסטיניים בגדה המערבית ואת ועדות התכנון המחוזיות, ונגד העובדה שלתושבים הפלסטיניים החיים באזור אין כיום כל ייצוג במוסדות התכנון הפועלים במסגרת המינהל האזרחי ואשר אחראים בין היתר לתכנון המרחבי ביישובים הפלסטיניים בשטח C (בג"ץ 5667/11 מועצת הכפר דיראת רפעה ואח' נ' שר הביטחון ואח', להלן: "**עתירת דיראת**" או "בגץ 5667/11").

38. עתירת דיראת נדחתה על רקע התחייבות רשויות האזור לפעול בהתאם לנוהל האמור, אותו הציגה המדינה כפתרון חלקי לאי-ייצוגם של התושבים הפלסטיניים במוסדות התכנון וכאמצעי אפקטיבי לשיתוף הציבור הפלסטיני בהליכי התכנון הנוגעים להם וליישוביהם.

39. על פי הנוהל, בתכניות המקודמות על ידי המינהל האזרחי תתקיים בשלב **המקדמי** של הדיונים "פגישה מקדמית", אשר מטרתה תהיה הצגת התכנית, מטרותיה ועקרונותיה בפני האוכלוסיה הפלסטינית המקומית, ומתן הזדמנות למשתתפים בפגישה להעלות הערות והסתייגויות מן התכנית. **הפגישה המקדמית תתקיים טרם הבאת התכנית לדיון בפני ועדת משנה, וזמן מספיק קודם לדיון.** בעקבות הפגישה יוכלו המשתתפים בדיון להעביר הצעות בכתב בנוגע לתכנית. אל הדיון בוועדת המשנה יוזמנו המשתתפים בפגישה המקדמית.

40. כלומר שיתוף תושבי האזור בתכנון צריך היה להיעשות לפני שהתכנית הגיעה לדיון להפקדה בנובמבר 2020. במהלך הדיון הראשון להפקדה בתאריך 4.11.2020, יו"ר וועדת המשנה העלתה תהיות על הצרכים של התושבים הפלסטיניים והשפעתה של סלילת הדרך על פי התכנית דנן, על חייהם, כלומר גם מתוך מוסדות התכנון – וזאת במנותק מנוהל שיתוף הציבור – על הצורך לבחון את נחיצותה ואת אופן התאמתה של התכנית על התושבים הפלסטיניים, נעדרי הקול בקרב הרשויות וחברי מוסדות התכנון במנהל האזרחי. לפיכך היה צורך ממשי לייצר שיתוף של האוכלוסייה בתכנון.

41. יתרה מזאת, על פי הנוהל היה צורך להזמין את המשתתפים בפגישה המקדמית אל הדיון בוועדת המשנה, אך מכיוון שלא היתה פגישה מקדמית, לא הוזמנה כלל האוכלוסיה הפלסטינית המקומית לאף אחד מהדיונים שהתקיימו בפני מוסדות התכנון על הוועדות השונות עובר להפקדה. ונזכיר: אין המדובר על זימון לדיון לאחר הגשת ההתנגדויות, שהיא זכות שמוקנה ממילא לאחר שהוגשו התנגדויות וממילא הדיונים אמורים להיות פומביים; המדובר על זכות להיות נוכח בדיונים

המקדמיים טרם הפקדתה של התכנית להתנגדויות וטרם השלמתה בפועל, על מנת שתוכל לכלול בשלב ההתנגדויות כבר את התשומות של הקהילות המקומיות.

42. החלטת הביניים בדיון הראשון קבעה כי "התכנית תעלה לדיון נוסף. בדיון הנוסף מתבקש המתכנן להציג את מערכת הדרכים הקיימת של הכפרים באזור והשתלבות של התכנון המוצע עם דרכים קיימות של הכפרים באזור".

43. גם בשלב זה, לאחר הדיון הראשון שבו הועלתה באופן מובהק הנחיצות בהתייחסות לאוכלוסיה המקומית הפלסטינית, לא נעשתה כל פנייה לתושבים או לנציגיהם וכעבור שבועיים בלבד מהדיון הראשון נערך דיון נוסף שבו הוצגו, לכאורה, כל מיני פתרונות של מעברים שונים בלי לבחון את הצרכים המדויקים של התושבים, מבלי לשמוע את עמדותיהם, מבלי להבין את הייחודיות של האזור. למעשה הדיון הראשון בתכנית חשף באופן מובהק כי לא רק שלא נעשתה כלל התייעצות עם התושבים הפלסטיניים שהדרך מתיימרת לשרת אותם, אלא שנוצרה תוך התעלמות מוחלטת מקיומם. הדיון השני שבו נתקבלה החלטה להפקיד את התכנית בתנאים התבסס על עבודה מזערית שנוגעת לאוכלוסייה הפלסטינית (והסתכמה בסימון הדרכים שהדרך עוברת עליהם ושעשויות להיחסם) וכן ניתן מענה ראשוני מוגבל ולא מפורט לחסימות הדרכים.

44. למרות שאין חולק שעל התכנית חל נוהל שיתוף ציבור העניין לא עלה כלל במהלך הדיונים שנעשו בהפקדת התכנית ולכן ההחלטות לקידום התכנית פסולות.

45. ביוני 2021, מספר חודשים לאחר שהתכנית אושרה להפקדה, פנתה המתנגדת, עמותת "במקום", לשכת התכנון וליועמ"ש איו"ש בבקשה להקפיא את התכנית בשל אי קיום נוהל שיתוף ציבור. וכך נכתב בפנייה זו:

"למרות שתכנית 840 במתכונתה הנוכחית עתידה לכלול שטחים מאדמות הכפרים ואדי פוכין, ג'בעה, חוסאן ונחלין ו/או לייצר השפעה משמעותית על סביבתה ובפרט על גישה תושבים מכפרים אלה לקרקעות חקלאיות פרטיות, למרות שעמדת התושבים הפלסטיניים ביחס לתכנית היא "רלוונטית לגמרי" כדברי יו"ר ועדת המשנה (עמ' 6 לפרוטוקול דיון 4.11.20), ולמרות שמדובר בדרכים קיימות הידועות לתושבי הכפרים טוב יותר מאשר לאחרים ("הכפרים האלה... יש להם דרכים משלהם" – שם), התכנית, למיטב ידיעתנו, לא הוצגה לתושבים או לנציגיהם על מנת לשמוע את עמדתם.

יתרה מזאת על פי פרוטוקול הדיונים, נטען כי דרך זו נעשתה עבור פלסטינים ולשימושם. לפיכך, תכנית זו צריכה לעמוד תחת ההוראות של נוהל שיתוף ציבור ולהיות מוצגת כבר בשלביה המוקדמים לתושבים.

בנוסף, שני הדיונים בעניין התכנית שנערכו בנובמבר 2020, עסקו בנושא של השפעת הדרך על התושבים, על נושא חסימות הדרכים החקלאיות ועל הפתרונות שנעשו או לא נעשו בעניין. אין זה סביר שדיון כזה מתקיים מבלי לשמוע את התושבים העומדים במרכזו. מדובר בעניין מהותי, הנוגע ישירות לזכויות יסוד של התושבים הפלסטינים ובין היתר זכות הגישה לקרקע פרטית, זכות הקניין לרבות הנאה מהקניין הפרטי והזכות לפרנסה. לא יתכן שבעניין זה תתקבל החלטה מבלי להסתמך על הידע המקומי ומבלי לבדוק באופן ישיר את ההשפעה של התכנית על התושבים.

לפי סעיף 2 לנוהל, לפני שתכנית כגון התכנית שבנדון תעלה לדיון להפקדה בוועדת המשנה הרלוונטית של מועצת התכנון העליונה, יש לקיים פגישה עם נציגי הכפר הנוגע בדבר, שבה תוצג התכנית המוצעת, וכן לאפשר ל"כל אדם, המעוניין להביע את עמדתו בפני רשויות התכנון בנוגע לתכנית" שעל הפרק, להגיע לדיון.

סעיף 5 לנוהל קובע כי לדיון בהפקדת התכנית בוועדת המשנה הרלוונטית יוזמנו "כלל המשתתפים" בפגישה המקדימה עם אנשי הכפר. זאת, לפי סעיף 3 לנוהל, כדי לאפשר לתושבי הכפר להציע שינויים ותיקונים בתכנית שייבחנו על ידי רשויות התכנון טרם קבלת החלטה בדבר הפקדת התכנית להתנגדויות.

למיטב ידיעתנו אף לא אחד מהסעיפים של נוהל שיתוף ציבור מולאו במקרה זה. התכנית לא הוצגה לתושבים באף אחד מהשלבים המקדימים טרם ההחלטה להביא לדיון בפני ועדת המשנה כפי שמתחייב. גם ההחלטה על הפקדה בתנאים לא כללה מימוש של שיתוף הציבור.

46. מעבר לעצם הפרת הוראות הנוהל שהיא כשלעצמה מחייבת את הקפאת קידום התכנית ועריכת שיתוף ציבור כנדרש, ומעבר לפגיעה בזכות השימוע השמורה לתושבי הכפרים, הרי שקידום התכנית ללא שמיעת התושבים הללו נשען על בסיס עובדתי לקוי וחסר, ולא יעמוד במבחן הסבירות.

47. המענה לפנייה של עמותת במקום הסתכם במספר שיחות טלפון עם נציגים מתחום תשתית במינהל האזרחי שביקשו לקדם מפגש עם התושבים בכדי להציג את התכנית בפניהם. התושבים הסכימו באופן עקרוני לקיים את המפגש אך לאחר מספר שיחות ודחיות של המפגש על ידי תחום תשתית, לא התקיימה כלל פגישה. באופן מפתיע נודע כעבור מספר שנים, כי בחודש ספטמבר 2021, כשלושה חודשים לאחר הפנייה של עמותת במקום, נערך מפגש עם המת"ק הפלסטיני, אך לא עם התושבים, ושככל הנראה במהלך המפגש הועברו מסמכי התכנית.

48. המידע על קיום המפגש עם המת"ק הפלסטיני הועבר במהלך דיון למתן תוקף לתכנית שנערך ב-22.11.2023, שם נודע למתנגדת 21, עמותת "במקום", כי התכנית הופקדה ביוני 2023 ללא פרסום ראוי ובמחשכים ולא הוגשו כלל התנגדויות (בעיקר בשל פגמים מהותיים בפרסום; כפי שפורט הן במכתב המתנגדים 17-20 מחודש פברואר 24 והן במסגרת כתב התנגדות זה).

49. למרבה הצער, פגם זה באשר לכשל בפרסום ארע שוב עת התכנית הופקדה ביום 29.1.2024, אולם במסגרת הפרסום בשפה הערבית נרשמו שמותיהם של כפרים אחרים לגמרי מאלה שהתכנית אמורה לחול עליהם (כך למשל, בפרסום צוינו שמות הכפרים צורף ונחאלין, תחת הכפרים אל-קבו ו-ואדי פוכין). בעקבות פניית המתנגדים 1-3 והמתנגד ארגון "יש דין" ביום 25.2.2024, התכנית פורסמה מחדש.

50. בנוסף לפניית של במקום ללשכת התכנון וליועמ"ש איו"ש, נעשתה פנייה לראש המנהל האזרחי אשר, על פי נוהל שיתוף תושבי האיזור בהליכי תכנון, הינו בעל הסמכות לבחון את ההליכים שנעשו ויבחן את הפגמים וישקול נקיטת צעדים לצמצום הפגם. על פי החלטת הוועדה מיום 22.11.2023, שפורסמה ב-18.1.2024 נכתב כך: "עוד החלטנו, שטרם הפרסום, הטענות בעניין יישום נוהל שיתוף אוכלוסייה ייבדקו ויבחנו על-ידי ראש המינהל האזרחי, בהתאם לסמכותו לפי סעיף 12 לנוהל."

51. מבלי לענות לפנייה של עמותת במקום לראש המנהל האזרחי באופן ישיר הוחלט על קיום מפגש עם התושבים וניסיון לממש את נוהל שיתוף ציבור טרם ההפקדה מחדש. המאמץ של נציגים מתחום

תשתית בתיאום המפגש הסתכם שוב בפנייה לאקונית וסתמית למת"ק הפלסטיני ללא יידוע התושבים והמועצות ורק לאחר התערבות של עמותת במקום נעשתה פנייה לראשי המועצות במועד סמוך מאד לפגישה שתוכננה.

52. מעבר לכך שלא נעשה תיאום כראוי ובוודאי שלא על פי הנוהל, אלא רק כצאת ידי חובה, הפגישה נקבעה בלב גוש ההתנחלויות במת"ק גוש עציון בסמוך למאחזים ולהתנחלויות אלימות במיוחד בתקופה שבא אין דין ואין דיין והאלימות של מתנחלים כלפי פלסטינים מגיעה לשיאים במספרים ובעוצמתם, זהו לא המקום שאליו פלסטינים יגיעו וירגישו בטוחים. תזכורת כאובה לנסיבות הטרגיות של האזור בכלל וגזרת מת"ק בית לחם בפרט הייתה לפני כעשרה ימים עת תושב חברון, סמאח זיתון, קיפח את חייו עת נורה למוות לכאורה ללא כל עילה. חוסר הרגישות בקביעת הפגישה במקום הזה מצטרף לתחושה של זילזול והתעלמות מהתושבים הפלסטיניים ששורה בכל קו ובכל אות שיש בתכנית שבנידון.

53. מבדיקה של הנושא בין חלק מהמתנגדים, עולה כי בקרב תושבים פלסטינים באזור קיימת מורת רוח על כך שהפגישה נקבעה ללא תיאום איתם, אלא במועד מאוחר מאד, יומיים לפני הפגישה, וזאת לאחר שאלה הבהירו שלא יעזו להגיע בתקופה הזו למשרדי המת"ק בלב שטחי ההתנחלויות, אלא יעדיפו שהפגישה תהיה באתר התכנית בסמוך לוואדי פוכין. בהמשך לכך למחרת נשלח מכתב לראש תחום תשתית אשר ביקש לדחות את הפגישה ולקיים אותה בתיאום עם התושבים באזור וואדי פוכין. המענה של ראש תחום תשתית היה שאין כל כוונה להיענות לבקשה, שקוימו כל ההליכים המחייבים ושהתכנית תקודם לפי החלטת הוועדה ולמעשה ללא הליך שיתוף ציבור כנדרש.

54. בפסקה י"ד בפסק הדין שניתן בעניין דיראת הנזכר לעיל, בג"ץ 5667/11, נקבע: **"לאחר שמיעת הצדדים ולנוכח השתלשלות הדברים סבורים אנו כי יש ליתן הזדמנות לנוהל להיות מופעל לאורך תקופה מסוימת, שבמהלכה ייבחן".** המקרה דנן, כמו כל שאר המקרים של תכניות עבור פלסטינים, לקו באופן מהותי בעמידה בתנאי הנוהל כפי שהוגדר בחתימתו. במאמר מוסגר ייאמר כי נראה כי לאור אי קיום הנוהל על ידי המינהל האזרחי, אלא לכל היותר מציג מסירה של מסמכי התכנית לנציגים פלסטיניים שאינם בהכרח תושבי הכפר, כשיתוף ציבור, אין מנוס מחידושה של העתירה בענין דיראת. זהו לעג לרש והפרה גסה של ההתחייבות של הרשויות לבית המשפט, לעותרים ולכלל הציבור שמופלה באופן תדיר ממשאבי קרקע ותכנון.

55. משכך, וכטענה מקדימה, המתנגדים דורשים עצירה של התכנית באופן מלא וחזרה לשלב הראשוני של תכנון מקדים שבו נעשה תכנון אמיתי בשיתוף התושבים הכולל הצגת המטרות של התכנית, הצגת חלופות, איסוף מידע מהתושבים הכולל מרכיבים רבים שלא נלקחו בחשבון במהלך הכנת התכנית וההתעלמות מהם מייצרת פגיעה ממשית באוכלוסייה הפלסטינית.

ד. התכנית פוגעת באוכלוסייה הפלסטינית ואינה מיטיבה עמה

56. מתכנן התכנית טען במהלך הדיון הראשון להפקדה שהחלופה שנבחרה היא זו שנמצאת ברובה על אדמות ציבור (או במונח השגור והשגוי, "אדמות מדינה"). אמירה זו מנסה להצהיר על צמצום של הפגיעה בפלסטינים כך שלא יהיה שימוש באדמות פרטיות ולא יהיה צורך בהפקעות משמעותיות עבור הדרך, אך למעשה לא ניתנו כלל נתונים על השימוש באדמות הפרטיות, על ההשפעה של הדרך, אשר עוברת בסמיכות גבוהה למבנים קיימים, לשטחים חקלאיים, למקורות מים ולשטחי מורשת, על התושבים המקומיים.

57. אין ספק כי דרך העוברת בתחום מרחב כפרי-חקלאי פתוח מייצרת פגיעה הרבה מעבר לאדמה אותה היא תופסת, אך כל זה נפקד בבחינת החלופות ובחינת ההשפעה של התכנית על האוכלוסייה המקומית. העדר קיום נוהל שיתוף האוכלוסייה בתכנון כפי שמתחייב, הוביל ליצירה של פגיעות משמעותיות באוכלוסייה המקומית בשל העובדה שקולה כלל לא נשמע. העובדה כי גם חלק ניכר מאדמות תושבי הכפרים הללו עתיד להיות מופקע לטובת התכנית על מרכיביה השונים, והפגיעה בקניין תושבים מוגנים הגלומה בתכנית זו, חייבת הייתה לבוא במסגרת הבחינה המקדימה ושיתוף הציבור בתכנית, וכפי שגם נראה להלן, אינה משרתת ואינה נועדה לשרת את האוכלוסייה הפלסטינית במרחב.

58. המתכננים התהדרו בדיונים לקראת הפקדת התוכנית על כך שהכביש עובר ברובו הגדול באדמות ציבור, תוך התעלמות מהקשר ההדוק של תושבי הכפרים באזור לאותן האדמות.

59. **ראשית**, אדמות אלה הן חלק ממכלול נופי-תרבותי שהוא חלק בלתי נפרד מהזהות המקומית. המכלול הזה כולל הן את השדות, הטראסות החקלאיות, המעיינות ובריכות ההשקיה והן את הגבעות והוואדיות השמורות מסביבם, בהן ניתן למצוא שרידים של אתרי יישוב קדומים, מערכות חקלאיות ופעילות אדם מהתקופה המודרנית, וכן מערות שהיו מיושבות בתקופות שונות. על ההכרה בחשיבות האזור כחלק ממערכת ייחודית של נוף, תרבות, אקולוגיה וארכיאולוגיה עמדו גם המוסדות הבינלאומיים הרלוונטיים כגון אונסק"ו עת הוכרז האזור הסמוך בכפר בתיר כחלק מאתר מורשת עולמית בשנת 2014.

תוואי הכביש מעל ואדי פוכין

תוואי הכביש מעל שדות ואדי פוכין ומערה שהייתה מיושבת

60. **שנית**, האזור משמש כשטח הפתוח של הכפרים ואדי פוכין, נחאלין, אלג'בעה וחוסאן, המעט שנשאר להם אחרי שהשטחים הפתוחים שלהם הצטמצמו בהדרגה בשל הבנייה של התנחלויות ומכשולים פיזיים אחרים. אל מול הקיטוע המרחבי שישראל שואפת אליו, לשטחים הפתוחים האלה תפקיד חשוב לא רק כמרחב לפנאי ומנוחה, אלא גם כמקום מפגש שמסייע לתחזק את הקשרים החברתיים בין תושבי הכפרים השכנים.

61. תושבי הכפרים מגיעים לאזור כדי לטייל, לנוח, לשחות בבריכות המים, להיפגש עם חברים ומשפחה ולבקר באתרי מורשת. באביב ילדי בית הספר הולכים לטיולים באזור כדי ללמוד על אתרי המורשת והטבע באזור ובקיץ הקייטנות לוקחות ילדים לבלות בטבע ובמקורות המים של ואדי פוכין. לצד המקומיים ניתן למצוא גם מטיילים פלסטינים, ישראלים ומדי פעם גם זרים, שמגיעים מכל האזור (במובנו הרחב) והעולם כדי להתרשם וליהנות מהנופים הייחודיים של המקום. לא בכדי, בואדי פוכין, ליד השדות והבריכות, פותחה תשתית למפגשים קהילתיים – נבנה מגרש ספורט ולידו גינה ציבורית וליד אחד המעיינות הצבו מקומות ישיבה ומשחקים. בנוסף, מדי שנה בקיץ נערך במקום יריד של תוצרים חקלאיים, שמושך מאות מבקרים מרחבי הגדה.

62. **שלישית**, השטחים הפתוחים מסביב לשטחים החקלאיים משמשים כשטחי מרעה, שכמה עשרות משפחות מואדי פוכין, אל-ג'בעה ונחאלין רועות בהם את עדריהן ונסמכות עליהם לפרנסתן. לא רק זאת, אלא שלרועים יש תפקיד חשוב במערכת החקלאית של הכפרים, שכן הגללים של הצאן משמשים כמקור מרכזי לדשן איכותי עבור החקלאים.

63. הכביש המוצע אמור לעבור בלב המכלול הייחודי הזה ולשנות את אופיו באופן מהותי ובלתי הפיך. בעוד שהכביש עצמו אמור להיות ברוחב של 15.8 מטרים, קווי הדיקור שלו נעים בין 30-60 מטרים ובנקודה אחת אף מגיעים ל-70 מטרים וזאת בשל הצורך בחציבות ובמילוי. סלילתו מצריכה חציבה בגבעות, תוך יצירה של מדרגות והוספת אמצעי מיגון למניעת מפולות, כריתה של כמעט 1,000 עצים, שפיכת מערומי עפר למילוי ובנייה של גשרים וקירות תמך בגובה של עד 5 מטרים. צעדים אלה יביאו לשינוי פני השטח, יפצעו את הנוף ויגרמו לקיטועו. על כך יש להוסיף את הגדר בגובה ארבעה מטרים שאמורה להיבנות לאורך צידו המערבי של הכביש ואף תגביר את הקיטוע הנופי.

64. ההמלצות שמופיעות בפרק השיקום הנופי בנספח הסביבתי לגבי שימוש באבן לקט מקומית לחיפוי, פיזור אדמת חישוב עליונה על מערומי העפר ויצירה של טרסות הן לא יותר מקוסמטיקה שאינה יכולה להסתיר את השינוי העמוק בנוף ובאופי המקום. יתר על כן, מדובר בהמלצות בלבד, שלא קיבלו כל ביטוי בהוראות התוכנית ולא ברור איך הן ישתלבו עם הגדר שאמורה לקום לאורך צידו המערבי של הכביש. אף על פי שהגדר מהווה תנאי לביצוע הכביש, חלקי הנספח הסביבתי שעוסקים בתכנון הנופי של הכביש כלל אינם מתייחסים אליה.

65. כמו כן, לאורך תוואי הכביש ישנם אתרים ארכיאולוגיים כחלק מהמתחם כאתר מורשת שייהרסו לצורך סלילתו או שהגישה אליהן תוגבל. סלילת הכביש כרוכה בהרס שרידי מערכות חקלאיות, שמהוות חלק ממורשת התרבות החקלאית באזור. לצידם, האתר הבולט ביותר שיהרס הוא השרידים של יישוב עתיק שנמצא בואדי אל-פואר. הכביש אומנם חס על חירבת אל-עיד, אך האתר לא יהיה אותו דבר אחרי שהכביש ישנה את פני הגבעה – הצמחייה מסביב תיעקר, מתחתיו יעבור כביש בין עירוני והדרך אליו תוארך ותעבור מתחת לגשר. הרס האתרים האלה ושינוי אופיים של הנתרים פוגע בראש ובראשונה בזהות המקום ובזכותם של התושבים הפלסטינים לשמור על המורשת הטבעית והבנויה שלהם. בנוסף לכך, הוא פוגע בענף התיירות המקומי, שנסמך במידה רבה על המורשת הזאת. עוד על ההשלכות הארכיאולוגיות של התכנית לקראת סוף כתב התנגדות זה.

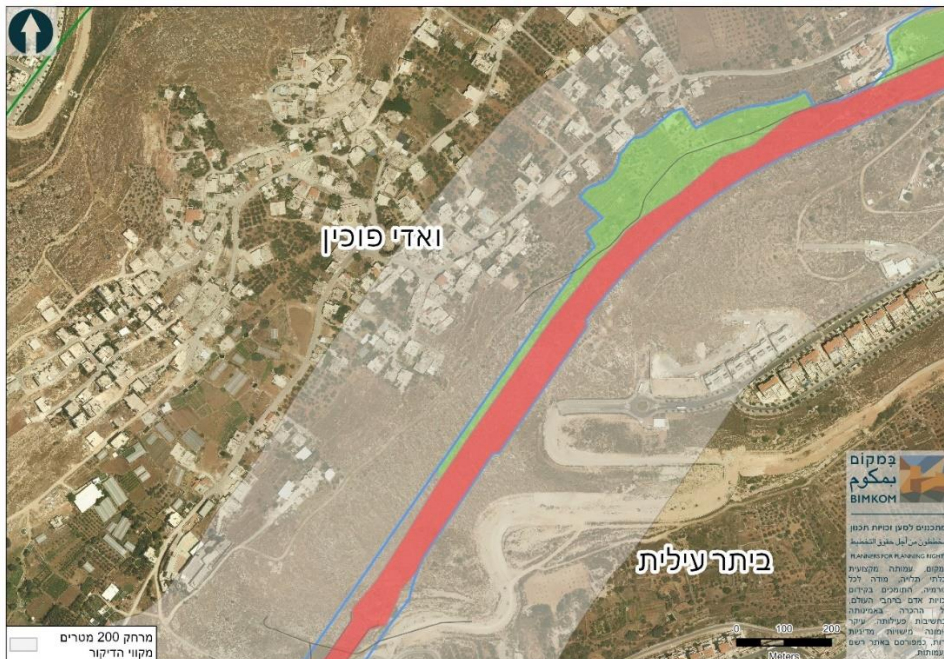

תוואי הכביש בואדי אל-פואר – שרידי יישוב עתיק שיהרסו לשם סלילתו

תוואי הכביש בואדי אל-פוואר – עובר ליד כבשן סיד אחד ומעל כבשן שני

66. הכביש יכניס ללב האזור הטבעי השמור הזה תנועת מכוניות, ואיתן רעש וזיהום אוויר, בקרבה רבה לבתי הכפר ואדי פוכין, בצמוד לתכנית המאושרת של הכפר, בצמוד למבנים ולשדות והשטחים הקהילתיים שלו. כפי שיפורט בהמשך, הכביש נועד לחבר בין ביתר עילית לעיר גבעות וכאשר העיר תיבנה, הכביש יהפוך לדרך גישה מרכזית עבור אלפי מתנחלים וניתן להניח בביטחון שהכביש יורחב וכך גם הפגיעה בנוף ובתושבים הפלסטינים.

בתי ואדי פוכין שנמצאים במרחק של עד 200 מטרים מקווי הדיקור של הכביש

67. הכפר ואדי פוכין מוקף כמעט כולו ביישובים ישראליים עירוניים, ביתר עילית וצור הדסה, אשר יוצרים חומה בנויה לאורך ראשי הגבעות שסובבות את הכפר. התוכנית לכביש 3742, ביחד עם תוואי גדר ההפרדה המתוכנן במרחק קצר מהכביש, תשלים את הכיתור של הכפר. ואדי פוכין ייכלא בין גדרות, תזכורת נוספת לאלימות המרחבית נגד הפלסטינים, עוד יותר קרוב לבתיהם. כמו כן, הכביש יהווה חסם פיזי ופסיכולוגי להגעה של תושבי כל אחד מכפרי האזור לשטחים הפתוחים הקרובים לכפרים השכנים ובכך יפגע בקשרים החברתיים בין התושבים.

68. עם כביש שעובר כל כך קרוב לוואדיות וגדרות משני הצדדים, האזור יחדל להיות מקום ראוי לטיולים, מנוחה ואירועים קהילתיים. פלסטינים גם יחששו לטייל ולשהות בקרבת הכביש, פן יחשדו בהם וירו בהם או יעכבו אותם. לאירועים שנערכים בואדי יש חלק חשוב בבניית השם של ואדי פוכין כמקור למוצרים חקלאיים איכותיים וכך פגיעה באטרקטיביות של האירועים תגרום לפגיעה כלכלית בחקלאי הכפר ובנשים שמפיקות מהתוצר החקלאי מוצרים כמו דבש ענבים, ריבות, זיתים ושמן זית.

69. דרך נוספת שבה יפגע הכביש בכלכלת הכפרים היא שהוא יהרוס שטחי מרעה ויביא בהכרח להגבלת הגישה לשטחים מסביב לכביש. הרועים לא יוכלו להתקרב לכביש, מחשש שהחיות ייכנסו לכביש ויגרמו לתאונות או להפרעה לתנועה. מהניסיון, מרחק זה לעיתים נקבע באופן שרירותי על ידי כוחות הביטחון ופקחים. כמו כן, פגיעה ברעייה תביא לירידה במספר ראשי הצאן בשטח וכתוצאה מכך החקלאיים יאלצו להסתמך יותר על דשן קנוי.

70. בנוסף לכך, התוכנית כרוכה בהפקעת קרקעות פרטיות של פלסטינים מאל-קבו, חוסאן, ואדי פוכין ואל-ג'בעה בהיקף של כמעט 36.5 דונם. אף על פי שההפקעות ייעשו לפי קווי הדיקור בפועל, עדיין יהיה מדובר בשטח משמעותי לאור הצמצום ההדרגתי של שטחי הכפרים הפלסטינים באמצעות הכרזות על אדמות מדינה והבנייה של התנחלויות עליהן. על כך עוד נרחיב להלן.

71. לאור הפגיעה הנרחבת של הכביש בתושבי הסביבה הפלסטינים ותושבי ואדי פוכין בפרט, יש לדחות את התוכנית בכללותה.

72. אולם גם אם בוחנים את התכנית במובנה הצר, יש לדחותה עת זו לא כללה לכל הפחות בתקנונה מספר הוראות קרדינליות, אשר נועדו היו, ולו ברמה הסטטוטורית, לצמצום הפגיעה של הכביש באוכלוסייה הפלסטינית:

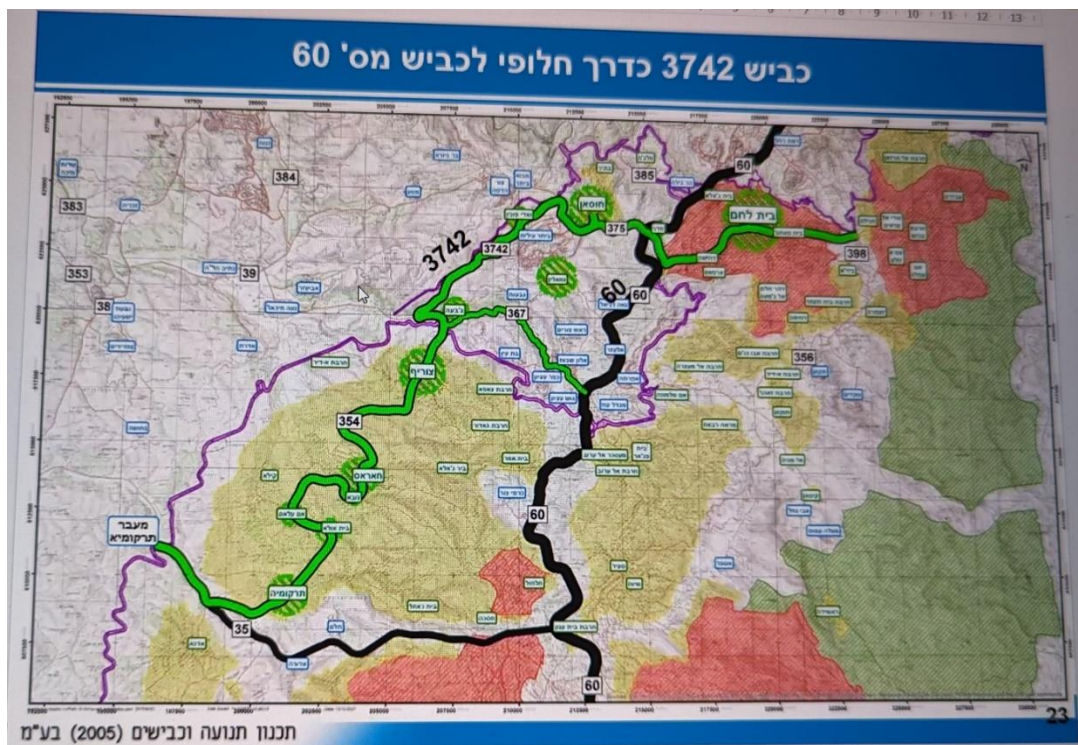
- כיוון שהכביש יקטע את הגישה לשטחים חקלאיים, שהגישה אליהם תתאפשר רק באמצעות מעברים חקלאיים וגשרים מעל נחלים, חובה היה לקבוע בהוראות התוכנית שהמעברים החקלאיים יהיו פתוחים בכל עת ושלא יותקנו בהם שערים. זאת לא נעשה, בבחינת מקדמה לקראת חסימות ומניעת תנועה חופשית בין המתחמים השונים והכפרים באזור.
- הקו הכחול של הכביש כולל בתוכו אדמות ציבור שלא ברור מדוע הן נדרשות עבור הכביש. ניכר כי מטרת הכללתם היא הכללת אדמות ציבור במסגרת התבע לכשעצמה (ומניעת אפשרות פיתוח עתידית של אדמות אלה לטובת אוכלוסיה אחרת). אין זה תפקיד של תכניות. לפיכך חובה היה להגדיר את גבולות איסור הבנייה לפי שיקולים תכנוניים בלבד. התכנית לא עושה זאת אלא כוללת גם שיקולים לבר-תכנוניים, ומשכך היא מכילה שיקולים זרים ועל כן פסולה.
- ראוי היה להגדיר בהוראות התוכנית שהגישה לשטחי ההתארגנות והתנועה של משאיות לפינוי עודפי עפר לא תהיה מדרכים חקלאיות, אלא רק מתחומי הקו הכחול. תנועה בדרכים החקלאיות הצרות שבעמק עלול לגרום נזק לדרכים ולשדות וליצור מטרדי אבק ורעש עבור החקלאים. כמו

כן, תנועת כלי רכב כבדים תהווה סכנה עבור חקלאים והולכי רגל שבאים לטייל באזור. זאת לא נעשה, והתכנית נעדרת כל מרכיב בהקשר האמור, באופן שיוביל, דה פקטו, לפגיעה בבעלי האדמות, בחקלאי ורועי האזור באופן שעשוי בלתי הפיך ולהדירם מאדמותיהם לתקופות משמעותיות, אולי אף לצמיתות.

73. העובדה כי התכנית מתעלמת כליל ממרכיבים אלה, מלמדת אותנו כי שיקולי הציבור הפלסטיני מעולם לא עמדו לנגד עיני מתכנני, יוזמי ומגישי התכנית, אלא רק אינטרסים ישראלים צרים, המבקשים להעמיק נוכחות ישראלית בשטח ולצמצם עד כדי איון של נוכחות וצרכים פלסטינים במרחב. גם בשל כך יש מקום להורות על ביטולה של התכנית, או למצער – השבתה לצורך תכנון תוך שיתוף ציבור אמיתי, ולא כסיסמא ריקה.

ה. התכנית כוללת מרכיבי הפקעה ברורים אולם אינה נועדה לאפשר או להיטיב עם האוכלוסיה הפלסטינית ולא מספקת מענה לצרכים הנטענים בבסיס התכנית

74. התוכנית כרוכה בהפקעת קרקעות פרטיות של פלסטינים ועל מנת להצדיק את ההפקעה, מגישי התוכנית מציגים מצג שווה לפיו הכביש ישרת גם את האוכלוסייה הפלסטינית ולא רק את האוכלוסייה הישראלית-יהודית תושבת ההתנחלויות באזור או בעלי קשר עמם. הכביש מתואר על ידי המתכננים כחלופה לכביש 60, שתאפשר נסיעה רצופה מואדי פוכין עד תרקומיא. בפועל מסלול זה לא רק חסר כל הגיון מבחינת הפלסטינים, אלא גם כלל לא אפשרי. תושבי כפרי האזור מקבלים את השירותים שלהם בבית לחם ובעוגנים אזוריים אחרים בסביבתם הקרובה והכפרים שלאורך ציר צורף-תרקומיא אינם מהווים מוקד משיכה עבורם, מלבד עבור אירועים חברתיים ומשפחתיים ספוראדיים. גם עבור הכפרים שלאורך ציר זה, מוקדי המשיכה המרכזיים הם במחוז חברון ולא בואדי פוכין.

הציר החלופי שמציעים המתכננים – מתוך מצגת של צוות התכנון בדיון למתן תוקף בנובמבר 2023

75. חלק ניכר מהכביש עובר בתחום שיפוט של התנחלויות יהודיות, ובפרט המועצה המקומית בית"ר עילית ולפיכך, הכניסה לשטחים אלה, על פי צו אלוף (צו בדבר הוראות ביטחון (מס' 378) (יהודה ושומרון) – 1970 הכרזה בדבר סגירת שטחים (יישובים ישראלים) (2002) מותנית בהיתר פרטני כך שלמעשה לא תיתכן אפשרות לפלסטינים להיכנס למרחב הזה ללא היתר ומן הנמנע שכל נסיעה דורשת תיאום וקבלת היתר. אי אפשר בנסיבות אלה לראות את הכביש – לרבות החלקים שיופקעו ממנו – ככזה אשר יישרת או נועד לשרת את האוכלוסיה הפלסטינית.

76. דרך ארוכה עשתה סוגיית ההפקעה של מקרקעין שבבעלות פלסטינית בבתי המשפט בישראל, החל מפסק הדין המנחה בסוגיה בבג"ץ 393/82 ג'מעייית איסכאן אלמעלמון נ' מפקד כוחות צה"ל באיזור יהודה ושומרון [פורסם בנבו, 28-12-1983], ועד פסקי הדין שניתנו אך לאחרונה בעניין חוקתיותו וחוקיותו של החוק להסדרת ההתיישבות ביהודה ושומרון, במסגרת בג"ץ 2055/17 ראש מועצת הכפר עין יברוד ואח' נגד הכנסת [פסק דין מיום 9.6.2020, פורסם באר"ש; להלן: "בג"ץ חוק ההסדרה"].

77. כפי שהכלל נתחם בפסק הדין בעניין חוק ההסדרה ומסגר את ההלכה בעניין, בפסקה 69 לפסק דינה של כבי הנשיאה א' חיות (הדגשות הוספו, הח"מ), וזאת בכל הנוגע להפקעת מקרקעין באזור:

"אכן, לאורך השנים פסק בית משפט זה כי חובתו של המפקד הצבאי להבטיח את צורכי האוכלוסייה בשטח הנתון בתפיסה לוחמתית מתייחסת בראש ובראשונה ל"תושבים המוגנים" שהם תושבי האזור הפלסטיניים"

78. ובהמשך פסקה זו נשענת הנשיאה חיות, ושאר השופטים שהצטרפו לעמדתה, לאמור בפסק דינו של כבי השופט (כתארו אז) ע' פוגלמן במסגרת בג"ץ 281/11 ראש מועצת הכפר בית איכסא נ' שר הביטחון ואח' [פורסם בנבו, 2011], בפסקאות 26-27 (הדגשות הוספו על ידי הנשיאה חיות, ומשכך אלה **במקור**):

"הכוח הכובש אינו רשאי, אפוא, להפקיע אדמות שלא לצורך צבאי, אלא אם השימוש שיעשה בהן נועד לשרת את התושבים המוגנים [...] אין המפקד הצבאי רשאי לשקול את האינטרסים הלאומיים, הכלכליים, החברתיים או הסוציאליים של המדינה הכובשת אם אין באלה כדי להשליך על האינטרס הביטחוני של מדינה זו בשטח או על האינטרס של התושבים המוגנים החיים בו [...] אין גם חולק כי הפקעת מקרקעין לשם הקמת פרויקט שישרת רק את תושבי המדינה שאינם חיים באזור הנתון לתפיסה לוחמתית נוגדת את הדין הבינלאומי, ומשכך אינה מצויה בסמכותו של המפקד הצבאי"

79. בהקשר האמור, נבקש להפנות גם לאמור בבג"ץ 2150/07 אבו צפיה נ' שר הביטחון, [פורסם בנבו, 29.12.2009]

80. בדיון למתן תוקף נטען כי הכביש יאפשר גישה נוחה לאזור תעשייה היער האנגלי, אך יש לזכור כי התוכנית לאזור התעשייה **טרם אושרה**. לתוכנית הוגשו התנגדויות רבות ומאז הדיון בהתנגדויות לפני יותר משלוש שנים, בנובמבר 2020, עדיין לא התקבלה החלטה. כמו כן, ואולי חשוב לא פחות היא העובדה כי בדיון בהתנגדויות ב-9/11/2020 מהנדס המועצה אמר שהוא צופה שרוב המועסקים יהיו חרדים מהעיר וגם ראש העיר דיבר על הצורך במקומות עבודה לתושבי ביתר עילית. כלומר, יוזמי התוכנית מסגרו אותה בראש ובראשונה כפרויקט תעסוקה לאוכלוסייה החרדית ולא

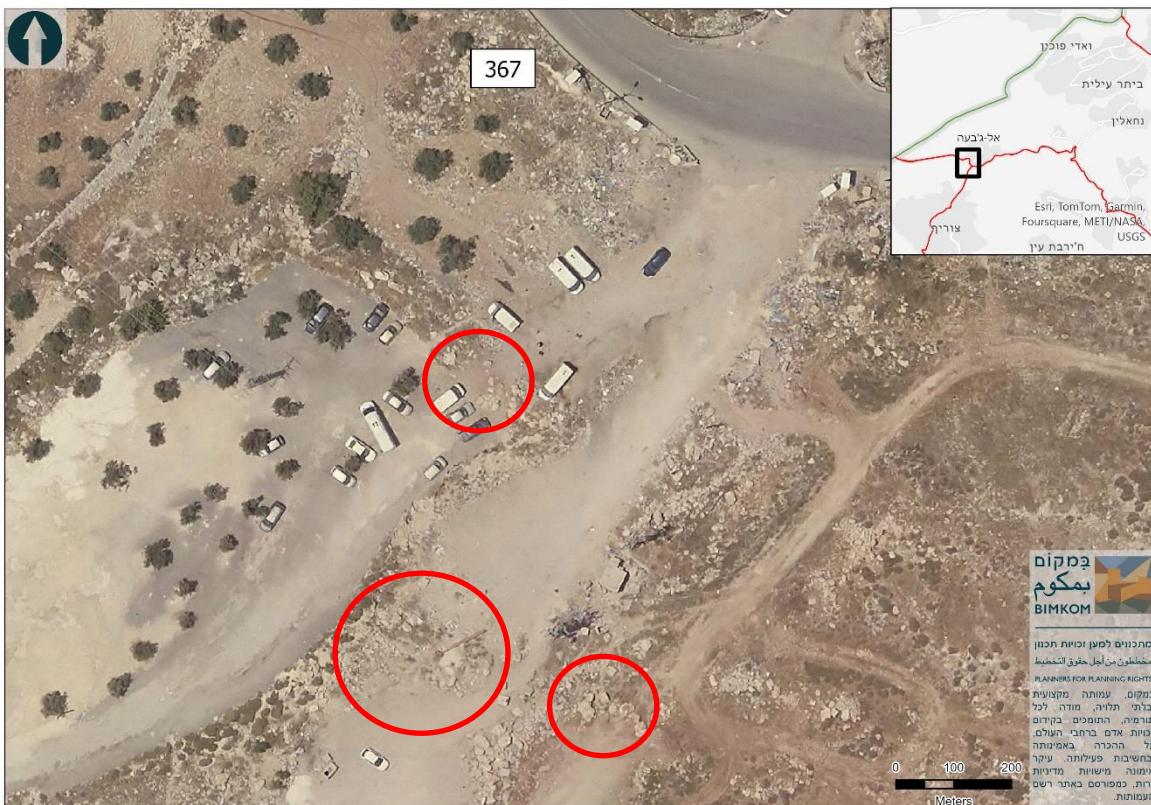
לאוכלוסייה הפלסטינית. מסמכי התוכנית לאזור התעשייה אף אינם כוללים כל בדיקה שמראה כמה פועלים פלסטינים מהכפרים מדרום לכביש 367 עשויים להגיע לעבוד באזור התעשייה, אם בכלל.

81. הכביש המוצע מיותר גם מכיוון שכיום קיים כבר כביש אורך שמאפשר לפלסטינים להגיע מכביש 375 ל-367. תושבי ואדי פוכין היו יכולים לנסוע לחוסאן, משם להגיע לנחאלין ודרך היציאה הדרומית מנחאלין להתחבר לכביש 367, ליד ההתנחלות גבעות. משם מי שחפץ לנסוע לתרקומיא יכול להתחבר בקלות לכביש 60 ובהמשך לפנות לכביש 35. הדרך מצוריף לתרקומיא אינה מהווה חלופה ריאלית לכביש 60, מכיוון שמדובר בדרך עקלקלה שעוברת בין כפרים צפופים.

82. יתר על כן, כביש 3742 עובר בשטח השיפוט של עיריית ביתר עילית, שם לביטחון ההתנחלות יש סמכות לעכב ולבדוק אותם (וזאת מעבר לאיסור התנועה של פלסטינים בשטח זה כיוון שמצוי בתחום השיפוט של המועצה המקומית ביתר עלית כאמור לעיל). דרך הגישה הקיימת לואדי פוכין עוברת גם היא בשטח השיפוט של ביתר, אך כיום היא משרתת רק את תושבי הכפר. אם דרך הגישה תהפוך להיות משותפת לישראלים, ישנו חשש סביר שהצבא או גורמי הביטחון בהתנחלות יחלץ לעצור ולבדוק יותר כלי רכב פלסטיניים.

83. על סכנה זו ניתן ללמוד מהמקרה של כפר קרע, שדרך הגישה אליו עוברת בתחום השיפוט של קרני שומרון. מאז המלחמה בעזה, תושבי כפר קרע אינם יכולים יותר לנסוע ברכב בדרך הגישה ואף המעבר הרגלי או על חמורים הותר רק בעקבות עתירה של במקום והאגודה לזכויות האזרח (בהקשר זה ראו בג"ץ 8227/23 עות'מאן ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל ואח' [פורסם בנבו, 2024]).

84. לבסוף, גם אם פלסטינים היו רוצים לנסוע בציר החלופי שמציעים מגישי התוכנית, היה זה בלתי אפשרי, שכן הכניסה לצוריף מכביש 367 נחסמה על ידי הצבא לפני יותר משני עשורים. אין תנועת מכוניות בין צוריף לכביש 367 ואף המעבר הרגלי כפוף לעיתים לבידוק.

85. לאור כל האמור, ברי כי הכביש האמור אינו יכול, אינו מיועד ואינו ניתן כלל לשימושם של התושבים הפלסטינים, בוודאי לא כחלק משיקול מהותי להפקעה האמורה, ודי בכך כדי להורות על ביטולה של התכנית, או למצער – שינויה כך שלא תכלול הפקעה של אדמות פרטיות של תושבים פלסטינים.

ז. אין כל הצדקה תכנונית לתכנית 840 ואין כל בסיס עובדתית התומך בקיומה של התכנית

86. התוכנית המוצעת מתבססת על הנחת היסוד שכביש אורך חדש, שיהווה מסלול חלופי לתנועה בין ביתר עילית לגוש עציון, הינו מחויב המציאות, אך פרויקטים תחבורתיים גדולים באזור מערערים את ההנחה הזאת. כיום תושבי ביתר עילית נוסעים לגוש עציון דרך כביש 375 ומשם פונים דרומה לכביש 60. כבישים אלה עוברים בימים אלו שדרוג משמעותי, שאמור להקל על עומסי התנועה בהם. מספר הנתיבים בכביש 375 יוכפל והכניסות לביתר עילית ירומזרו וגם בכביש 60 במקטע של אלעזר-גילה מספר הנתיבים יוכפל ומחסום המנהרות יורחב. בדיון בהתנגדויות לתוכנית 426/9 לאזור התעשייה שנערך ב-23/11/2020 מתכנן התנועה (שהוא גם המתכנן של התכנית דנן) אמר שלאחר הרחבתו, כביש 375 יתמוך בביקושים 20-30 שנים קדימה. אך כפי שעולה מפרק בחינת חלופת האפס בנספח הסביבתי (פרק 2.1), מתכנני הכביש אפילו לא הביאו בחשבון את הפרויקטים האלה כחלופה לכביש המוצע ולא הביאו נתונים שמראים כי הכביש עדיין יהיה נחוץ לאחר ביצועם.

87. במקום להציג נתונים התומכים בהצדקה שלהם לכביש, המתכננים מדגישים את הכללתו של הכביש בתוכנית האב לתחבורה ביו"ש, שהיא תוכנית לא סטטוטורית ושאינה לא אושרה על ידי מת"ע.⁴ הנתון התחבורתי היחיד שכן מוצג בנספח הסביבתי (בפרק נתוני תנועה 3.5) הוא התחזית שבשנת 2050 תהיה בכביש המוצע תנועה של 600 יר"מ לכל כיוון בשעת שיא וכי ישנה היתכנות לתוספת של 1,000 יר"מ בשעת שיא בוקר. נתון זה מעורר שאלות ראשית בשל המקורות שלו: לפי הנספח הסביבתי, הנתון לגבי ה-600 יר"מ מגיע מתוכנית אב לב גוש עציון, תוכנית לא סטטוטורית שגם לא אושרה על ידי מת"ע. הנתון לגבי הפוטנציאל ל-1,000 יר"מ נוספים מגיע, לפי הכתוב, מהבה"ת של שכונות א' ו-ב' של ביתר עילית, אך לא ניתן היה לאתר בה"ת לשכונות אלה. אך השאלה המרכזית מתעוררת בשל שנת היעד של התחזית: מכיוון שמדובר במענה לבעיה שלכאורה קיימת כבר היום, יש לתהות מדוע לא הוצגו תחזיות תנועה לטווחי זמן קרובים ובינוניים. ההתייחסות רק לשנת יעד כה רחוקה מעלה את החשד כי ההצדקה התחבורתית לכביש תלויה במימושם של תוכניות פיתוח ראשוניות שטרם אושרו אפילו.

88. בפועל, מסמכי התכנית אינם מכילים כל מידע אמין שנבדק כראוי באשר לספירת רכבים עכשווית; צפי בגידולי אוכלוסיה ביחס לכל אחד מהיישובים הקיימים בשטח והצרכים התחבורתיים שלהם. ומשכך, לא ניתן כלל לראות כי קיים בסיס עובדתי מינימלי המצדיק את קידום התכנית – שהיא כידוע – וכפי שצינו לעיל – שינוי של הדין החל באזור. העדר סקירת עובדתית וביצוע ספירת רכבים, ביצוע שערוכי שינוי וגידולי אוכלוסיה וצרכי תחבורה עתידיים בהתאם לתכניות וליישובים הקיימים, עומד בעכריה של התכנית ודי בכך כדי לשמוט את הצורך בה.

89. מושכלות יסוד הן כי כל החלטה של רשות מינהלית צריכה להתבסס על מלוא התשתית העובדתית הרלוונטית לשם קבלתה (ראו למשל, בין היתר: בג"ץ 297/82 ברגר נ' שר הפנים, פ"ד לז(3) 29 (1983);

⁴ הדיון האחרון של מת"ע בתוכנית היה ב-7/7/2021.

בג"ץ 3975/95 קניאל נ' ממשלת ישראל, פ"ד נג(5) 493, 459 (1999); בג"ץ 36/18 ארגון מגדלי הפירות בישראל נ' שר החקלאות ופיתוח הכפר, [פורסם בנבו] פסקה 12 (27.11.2018); דפנה ברק-ארז משפט מינהלי כרך א 439-440 (2010). בחינת המידע הרלוונטי לקבלת ההחלטה על ידי הרשות צריכה להיעשות באופן ענייני, הוגן ושיטתי (ראו: בג"ץ 8082/15 עמותת הל"ה – העמותה למען הקשיש נ' משרד הרווחה והשירותים החברתיים, [פורסם בנבו] פסקה 17 (10.7.2016)).

90. הרף לבחינת התשתית העובדתית שעמדה ביסוד קבלת ההחלטה נקבע בשים לב לעוצמת הפגיעה הפוטנציאלית של החלטה זו (ראו: בג"ץ 8297/15 הררי נ' שירות בתי הסוהר, [פורסם בנבו, 2019]); בג"ץ 1591/18 פלוגית נ' שרת המשפטים, [פורסם בנבו] פסקה 58 (17.9.2020). בענייננו, כאמור, מצויה על הפרק פגיעה בזכות היסוד לקניין של אוכלוסיה מוגנת בשטח כבוש, כמו גם אי עמידה בחובות המוטלות על המשיבים מתוקף המשפט הבינלאומי הפומבי, ועל כן מתחייב היה כי עצם ההחלטה על הפקדת התכנית, תתקבל על בסיס מסד עובדתי יסודי ומעמיק. זאת לא נעשה.

91. בהינתן המגבלות הקשות המוטלות על המפקד הצבאי (וכפיפיו) בכל הנוגע לשינוי הדין החל בשטח, החובה להראות הצדקה עובדתית-תכנונית לשינוי הדין היא כזו המחייבת רק אם הדבר אינו אפשרי בהתאם למצב הקיים לחלוטין (ראו תקנה 43 לתקנות הנלוות לאמנת האג משנת 1907).

92. דברים אלה מקבלים משנה תוקף היכן שמאחורי התכנית עומדים יוזם התכנית – שהם מוסדות התכנון באזור, ואילו מגיש התכנית הינו משרד הבינוי והשיכון (אשר אין לו ולא יכול לו ראשית מידע אודות האוכלוסיה הפלסטינית באזור, צרכיה ומגמות דמוגרפיות בה). אין המדובר במקרה בו המדובר על יזם פרטי אשר נדרש למידע האמור, אלא במידע אדר אמור להיות אצור בקרב הרשויות, ולהיות פרוש כחלק ממסמכי התכנית. זאת לא נעשה.

93. מעבר לכך, גם בחינה של התוואי החלופי לכביש 60 שכביש 3742 מציע מעלה ספק לגבי תרומתו העתידית לקיצור הדרך מביתר לגוש עציון. כביש 3742 אמור להוות מסלול חלופי לדרך הקיימת לגוש עציון, כאשר כלי רכב יוכלו להתחבר דרכו לכביש 367 ומשם לנסוע לצומת הגוש. אך התוואי החלופי לגוש עציון ארוך בשמונה ק"מ מהתוואי הקיים (נקודת התחלה בכניסה הראשית לביתר) והוא הרבה יותר מפותל מהתוואי הקיים (שכאמור, גם עובר שדרוג בימים אלו). האטרקטיביות שלו פוחתת עוד יותר כאשר לוקחים בחשבון את העובדה שתוכניות להתנחלות גבעות ולהרחבה של בת עין (419/3/1) מבקשות להוסיף למרחב אלפי יח"ד שיתחברו לכביש ויוסיפו לו ולכביש 367 עומסים כבדים.

94. קשה להתחמק מההבנה הישירה כי הרציונאל העיקרי של תוכנית הוא יצירת כביש גישה להתנחלות העתידית, העיר גבעות, שיש לה רק תכנית רעיונית, ונעדרת כל אישור או מעמד סטטוטורי.

95. בהעדר הצדקה תחבורתית לכביש המוצע, ניכר כי מטרתו האמיתית היא לאפשר יצירה של עתודות מגורים חדשות לביתר עילית על אדמות הציבור המצויות ליד גבעות. הכביש כולל קצה פתוח לחיבור לאותן השכונות ובנספח התנועה 8.2 רואים שהכביש אמור להתחבר למערכת הדרכים של שכונה ב' 4 שבתכנון. בנספח הניקוז רואים שמערכת הדרכים הזאת נמשכת עד ביתר ומתחברת אליה באמצעות כיכר.

96. בראיון לעיתון החרדי "שערים" מרואיין מהחברה הכלכלית של ביתר עילית מתאר את אדמות הציבור שהוכרזו סביב גבעות כעתודה תכנונית של ביתר. החיבור לביתר באמצעות כביש 3742 הוא תנאי לכך שהעירייה תוכל לממש את תוכניותיה להקמת שכונות ב' 3 וב' 4 על חשבון האדמות שיועדו

להרחבה של גבעות. לחלופין, השטח יישאר חלק מגבעות והכביש יאפשר לתושבי ביתר לגור שם ועדיין לשמור על קשר הדוק עם העיר.⁵

אינדיקציה נוספת למטרות האמיתית של הכביש היא שבסקירה של פרויקטים תחבורתיים ביו"ש עבור ועדת המשנה של החוץ והביטחון לענייני איו"ש, סגן שר הביטחון דאז ומי שהיה האחראי למעקב אחר פרויקטי כבישים באיו"ש מטעם המשרד, אלי בן דהאן, תיאר את הכביש באופן הבא: "כביש 3742 מגבעות לביתר, כביש שמחויב במציאות, אמור לסגור את החלק המערבי של אזור גוש עציון".⁶

97. במקום לתכנן את הכביש כחלק מתוכנית לשכונות הנ"ל, מגישי התוכנית בחרו בתכנון בשיטת הסלאמי, על מנת לקבוע עובדות בשטח ולהקל על אישורן העתידי של אותן השכונות, ולמעשה "לרתום את הכרכרה לפני הסוסים". סלילת הכביש תאפשר להכשיר בהמשך פגיעה רחבה יותר בנוף ובסביבה בשל הקמת השכונות, שכן ניתן יהיה לטעון שמדובר בשטח מופר וכי קיימת כבר תשתית תחבורתית אזורית. מגישי התוכנית יודעים שלא ניתן יהיה להפקיע שטחים של פלסטינים עבור דרך גישה להתנחלות, לכן הם בוחרים להציג את הכביש במנותק, כאילו שמדובר בכביש אזורי שישירות גם את פלסטינים.

98. יתר על כן, עם התקדמות התכנון של העיר גבעות וההרחבה של בת עין, משרד הבינוי והשיכון ודאי יבוא ויטען שכביש 3742 צר מדי ויש להרחיבו, על מנת להסיט תנועה מכביש 367 הצר והמפותל ולהקל על גישת תושבי גבעות לירושלים. בין אם הכביש יורחב ובין אם לא, ההפרדה בין התוכנית כביש לתוכנית לגבעות מסתירה את נפחי התנועה האמיתיים שיעברו בו ואת ההשלכות שלהם על איכות האוויר, הרעש ואופי המקום.

99. לא ניתן לשקול את ההשלכות הסביבתיות והמרחביות של הכביש בנפרד מהשכונות שהוא אמור לשרת ולכן יש לדחות את התוכנית המוצעת.

100. מעבר לכך, עמדת המתנגדים היא כי לא נבחנו חלופות שונות על ידי הועדה באף אחד משלבי התכנון, חרף הפגיעה הקשה הצפויה בקניין הפרט.

100.1 מיסודות התכנון הן שיש לערוך בחינה של חלופות, על מנת לזהות את החלופה המתאימה ביותר להשגת מטרות התוכנית, תוך צמצום השפעותיה השליליות על האדם והסביבה. בחינה כזאת אמורה לכלול הערכה של מספר חלופות, כולל חלופת אפס, לפי מספר קריטריונים מוגדרים ובסופה השוואה בין החלופות. במקרה של התוכנית 840, הפרוטוקולים של הדיונים בתוכנית מלמדים שהועדה לא דנה בשום שלב בחלופות. חלופות לתוואי הכביש אומנם מופיעות בנספח הסביבתי, אך הנספח הוכן רק לאחר שהתקבלה ההחלטה להפקיד את התוכנית. באותו הדיון נקבע כי תנאי לפרסום ההפקדה הוא אישור הנספח על ידי קמ"ט סביבה, אך אישור שלו אינו שקול לדיון בחלופות על ידי ועדת התכנון. בדיון למתן תוקף שנערך ב-22/11/2023 מתכנן הכביש ציין שהוא בחן חלופות במסגרת מסדרון מסוים, אך לפי עדותו של נציג במקום שנכח בישיבה וצילומי מסך שהוא לקח מהמצגת, בניגוד לאמור בפרוטוקול, לא הוצגו החלופות במצגת. עוד

⁵ <https://beitar24.co.il/12604>

⁶ פרוטוקול מס' 67 מישיבת ועדת משנה של חוץ והביטחון לענייני איו"ש, 6 באוגוסט 2018.

עולה מהפרוטוקולים כי בשום שלב לא נבחנה על ידי הועדה חלופת אי-ביצוע של הכביש. כפי שתואר לעיל, חלופת אי-הביצוע נבחנה בצורה לקויה גם על ידי המתכננים.

100.2 יתר על כן, מכיוון שהמתכננים מסתירים את המטרה האמיתית של התוכנית – יצירה של כביש גישה לעיר המתוכננת גבעות, החלופות שאולי נבדקו על ידי המתכננים, אינן כוללות את החלופות המתאימות ביותר להשגתה של מטרה זו ובכך אינן מגשימות את מטרת בחינת החלופות. על מנת שניתן יהיה לבחון חלופות לכביש, עליו להיות חלק מהתוכנית לגבעות, אם וכאשר זו תוגש למוסד התכנון.

100.3 הפגמים המהותיים בהליך בחינת החלופות הביאו לבחירה בחלופה שפוגעת בצורה קשה באוכלוסייה הפלסטינית (כפי שפורט לעיל) ועל כן על הועדה לדחות את התוכנית בכללותה.

101. נושאים נוספים מהבחינה התכנונית אשר המצאם בתכנית מעורר שורה של קשיים, ומצדיקים את בחינתה מחדש של התכנית, או לכל הפחות חיוב ביצוע בדיקות מקיפות והשלמת מחקרים ואיסוף מידע עוד טרם השלמת התכנית:

101.1 פרק ד' סעיף 17 - התניית ההיתרים בבדיקה אקוסטית של מרחק עד 200 מטר. לשיטת המתנגדים נתון זה היה צריך לבוא בשלב יותר מוקדם לפני אישור התכנית, ואולי אף במסגרת תסקיר הסביבה שמתחייב ביחס לתכנית.

101.2 אישור של ההתכנון הנופי האדריכלי הסביבתי אשר על פי 18.2 יש לצמצם את קווי הדיקור במקומות מעובדים, קרבה למבנים, שטחי טבע ונוף... הותרת מרכיב זה לשלב התכנון המפורט עשויה להציב את הציבור כולו והאוכלוסייה הפלסטינית בפני מעשה עשוי, ואילו לשיטת המתנגדים יש לכלול את המרכיבים האלה כבר בשלב ההפקדה להתנגדויות, על מנת שיהיה ברור מה יהיה מצב התכנית בסופו של יום.

101.3 חסימת דרכים תהיה בין היתר בשל הקמת גדר הפרדה ו/או מרכיבי ביטחון או בטיחות אחרים. מדוע לא נעשה תיאום מרחבי מדויק כבר בשלב הזה של התכנית? ההפרעה למרחב וההבנה של יכולת התנועה במרחב הינה משמעותית, לא ייתכן שהתיאום בין הדרך לבין מכשולים אחרים במרחב ייעשה במנותק זה מזה. אם ישנה מורכבות כלשהי הנוגעת לתוואי המכשול יש צורך להמתין עד שהתוואי יבנה, אם בכלל, ורק אז לקדם את נושא התכנית ולא להיפך כפי שנעשה כאן כך שישנם דברים שנשארים בעלמא.

ז. התכנית כוללת פגיעה סביבתית-הידרולוגית-אקולוגית-תרבותית קשה ומסמכי התכנית אינם

כוללים תסקיר סביבה ככל שנעשה ביחס למתחם

102. התכנית עצמה, על פי מסמכיה כפי שהופקדו להתנגדויות, אינה כוללת תסקיר סביבה אשר היה אמור להיות מוכן, וזאת חרף העובדה כי המדובר בדרך ארוכה, מפותלת, המתמודדת עם הבטים טופוגרפיים מורכבים, ובאזור בעל משמעות סביבתית עצומה. לא בכדי האזור של מרחב הכפרים בתיר-ואדי פוכין הוכר על ידי אונסקו כשטח בעל חשיבות מיוחדת וכאתר מורשת עולמית בשנת 2014, ולא ניתן להתעלם מכך, ולו בהקשר הרחב של הדברים, ועל יחסי הגומלין האקולוגיים-תרבותיים-נופיים, אשר על השלכותיהם על הפלסטינים תושבי כפרי האזור עמדנו גם לעיל.

103. העובדה כי המדובר בדרך ארוכה, בת כ- 8 ק"מ, אשר נועדה לחבר בין מספר כפרים, ומתוקף מהותה הינה דרך מרכזית עבור האזור (ולא ניתן לראותה כ-"דרך מקומית", מהבחינה המהותית), מחייבת עריכת תסקיר סביבה גם על פי - תקנות בדבר הכנת תסקירי השפעה על הסביבה (יהודה והשומרון), התשס"א – 2001. זאת אף בין היתר לאור העובדה כי הדרך האמורה – על פי הנטען בעניינה – מבקשת להוות תחליף לדרך ראשית בכביש 60, ומשכך מהווה דרך ראשית על פי דבר ועניין.

104. עמדת המתנגדים היא כי הייתה על מניני התכנית ועורכיה להכין תסקיר סביבתי מקיף ומלא, בין היתר לאור קביעות המוסדות הבינלאומיים ביחס לאזור הכפרים האמור. תסקיר כאמור לכל הפחות, אינו מופיע כחלק ממסמכי התכנית כפי שפורסמו לציבור, ומשכך יש להורות על עריכת תסקיר סביבה כדיון, הבוחן את כלל הבטי הסביבה באזור: ביחס לחי, לצומח, למים, לתושבים הפלסטינים ולאורח חייהם הייחודי באזור, לממשק בין כל אלה, ולהכרזת אונסק"ו על האזור כאתר מורשת עולמית, ובפרט כזה המצוי תחת סכנה בעת סכסוך מזוין. ולא פחות מכך – להורות על פרסומו כחלק ממסמכי התכנית ולאפשר למתנגדים או למי שחפץ בכך להגיש את התנגדותו בין היתר על סמך תסקיר סביבה זה. זאת, כחלק מבניית תשתית עובדתית מלאה

105. על מנת שלא להכביר מילים בנקודה זו, העותרים יבקשו להצטרף לאמור בשאר כתבי ההתנגדויות שהוגשו ביחס לתכנית, באשר להבטים הסביבתיים-אקולוגיים שלה, ובפרט אלה שהוגשו מטעם ארגון אקופיס והחברה להגנת הטבע. המתנגדים בתכנית זו מצטרפים לאמור בהתנגדויות אלה וסבורים כי יש לדחות את התכנית בין היתר גם על סמך טענות אלה השאובות מתחום הסביבה, התרבות, החברה, המערכת הנופית ויחסי הגומלין בין כלל מרכיבים אלה.

ח. התכנית אינה מתמודדת עם פוטנציאל ההרס הארכיאולוגי העצום של המצוי בשטחה ולמעשה מובילה לפעולות בניגוד לדיון הבינלאומי המחייב שמירה על אתרי עתיקות ונכסי תרבות

106. בממשק ישיר עם טענות המתנגדים באשר לפגיעה בהם, וכן בפגיעה באינטרסים עקרוניים-ציבוריים של שטח המצוי תחת תפיסה לוחמתית, מצטרפת גם הפגיעה הצפויה באתרים היסטוריים-ארכיאולוגיים.

107. התכנית כוללת עשרות נקודות אשר סומנו על גביה כאתרים היסטוריים ארכיאולוגיים, והם פרושים לאורך התכנית. ברם, לא נעשה כל סקר ארכיאולוגי מקדים ביחס לנקודות אלה, ולא בוצעה כל חפירה המבקשת ללמוד על חשיבות המקום ועל הסכנות הנובעות מקידומה של תכנית כה גרנדיוזית, הכוללת סלילת כבישים, חציבה בעומק הקרקע, פעילות עם מגוון כלים כבדים על ההבטים הארכיאולוגיים.

108. חוות דעת מטעם הארכיאולוגים ד"ר חמי שיף ואלון ארד מטעם המתנגד "עמק שווה" נלווית להתנגדות זו ומהווה חלק בלתי נפרד ממנה, מלמדת על הקושי העצום הקיים באישור התכנית ללא ביצוע המחקר הדרוש, ולו מן הבחינה המינימלית.

109. חוות הדעת הארכיאולוגית מלמדת כי דלות המידע האקדמי הקיים ביחס לאזור, עומד ביחס הפוך לחשיבותו האפשרית על סמך שלל ממצאים קיימים ובדיקות שכן נעשו, ואילו הותרת החפירות והבחינה הארכיאולוגית רק לשלב הוצאתה לפועל של התכנית מוקשית מכמה מובנים.

110. **ראשית**, עמדתם המקצועית של מחברי חוות הדעת היא כי במקרים מהסוג האמור, ובפרט על סמך המצאי הקיים והחשיבות ההיסטורית בת אלפי השנים המיוחסת למתחם בו התכנית אמורה לקום,

היא כי יש לבצע את החפירות הארכיאולוגיות בתחום התכנית, ובוודאי ביחס לכל אותן עשרות נקודות המציינות אתרים, עוד טרם קידום התכנית, ורק לאחר בחינת הממצאים והמידע לעצב את גבולותיה של התכנית.

דרישה זו נובעת הן מן ההיבט האובייקטיבי של חובת השמירה על נכסי תרבות (ובפרט נכסים ארכיאולוגיים) בשטח הכבוש כפי שהיא נדרשת על פי הדין הבינלאומי (בראש ובראשונה אמנת האג 14- במאי 1954 להגנת נכסי תרבות בשעת סכסוך מזוין) והן מן ההיבט הסובייקטיבי והפרטני ביחס למתחם כולו אשר ריבוי נקודות הציון הארכיאולוגיות, לצד הכרזת אתר מרחב מדרונות בתיר בואכה ואדי פוכין הוכר כאתר מורשת עולמית על ידי המוסדות הבינלאומיים המקצועיים והמוסמכים לכך.

111. **שנית**, התכנית קובעת, בסעיף 14, מספר הוראות מצומצמות בנוגע לחפירות, אשר יתבצעו לאחר אישור התכנית, אולם היא קובעת כי מימון החפירות יעשה על ידי יזם התכנית, אשר במקרה זה הינה מועצת התכנון העליונה. למיטב ידיעת המתנגדים, מועצת התכנון העליונה נעדרת כל סעיף תקציבי לביצוע חפירות אלה – המתפרשות על עשרות מוקדים ועלויותיהם נעדרת ממסמכי התכנית. הוראות הסעיף אינן קובעות מי יערוך את החפירות, מי ייקבע את זהות החופרים ואת המקצועיות שלהם, מה יהיה היקף ומידת החפירה הנדרשת בכל אחד ואחד מהמתחמים, מה באשר לחפירות באזורים שאינם מסומנים כחלק מ-30 הנקודות ושאר מרכיבים חשובים אשר לאור חשיבות האזור אין להותירם "לעת מצוא".

112. אולם מעבר לכך – קיים כאן ניגוד עניינים מובנה, עת הגורם היוזם את התכנית אמור לממן את החפירות, אשר חפירות אלה וממציאיהן עשויות במידה רבה לעכב או להגביל את אפשרות הוצאת התכנית לפועל. הגורם היוזם אם כן, יבחר לתקצב ולקדם את מערכי החפירות באופן המינימלי, הן בשל הרצון (המובן כשעצמו) לחסכון תקציבי והן בשל החשש שמא תוצאות החפירה תפגע בתכנית שהוא יוזם.

113. בהינתן כל אלה, בהיעדר כל חוות דעת או מסמך מטעמו של קמ"ט ארכיאולוגיה הנדרש ביחס לתכנית ולשלל הנקודות המציינות אתרים ארכיאולוגיים; בשל חשיבותו המוכרת והידועה של האתר להיסטוריה האנושית, לתרבות ולמדע הארכיאולוגיה כפי שאף הוכרה על ידי גורמי מקצוע; ולאור הממצאים הקיימים לעת זו – חובה על הרשויות באזור, לבצע את החפירות האמורות טרם קידומה של התכנית, ובהתאם לאמור בחפירות אלה, לעצב את גבולות ומגבלות התכנית. נביא לקראת סיום מרכיב את זה את עמדת מחברי חוות הדעת הארכיאולוגית בזו הלשון:

" על רקע דברים אלה, בחינה של תוכנית מתאר מפורטת מס' 840, מעלה חשד כבד כי הינה בעלת פוטנציאל פגיעה משמעותי בשרידים ארכיאולוגיים, באתר מורשת עולמית ויתכן ואף בממצאים היסטוריים נוספים שאינם מוגנים בחוק, אך חשיבותם להבנת העבר, הרחוק והקרוב, חשובה ביותר. בחינה של היסטוריית המחקר של המרחב וסביבתו מלמדת שהתוכנית המיועדת תביא לפגיעה במרחב עשיר באתרים. כל אחד מהאתרים הללו הוא חלק מפסיפס שיחד תורמים להבנת ההתפתחות של התרבות האנושית בשטח התוכנית, בסביבתו, ובמרחב כולו. אולם, בניגוד מוחלט לחשיבות הארכיאולוגית הגבוהה של השטח, ניכר כי תהליך קבלת ההחלטות עתיד להתבסס תוך היעדרות "סקר" שעומד בתנאים הבסיסיים ביותר על מנת להיקרא "סקר ארכיאולוגי". בראייתנו, מצב זה, מעמיד את מקבלי ההחלטות, באופן שאינו הוגן,

במצב בו הם נדרשים לקבל החלטה בתוך "ערפל קרב" שאינו נובע ממגבלה מהותית (שכן אולי אין רצון, אך בוודאי שאין מניעה לקיים סקר ארכיאולוגי מלא ומסודר).

114. כאמור, חוות דעת זו הינה חלק אינטגרלי מכתב ההתנגדות והיא מצורפת לכתב ההתנגדות זה. גם משיקול חובת ההגנה על אתרי מורשת עולמית וחובת ההגנה על נכסי התרבות באזור יש לדחות את התכנית ולקבל את ההתנגדויות; או למצער, להשיבה לתכנון מחודש, לאחר שיתוף הציבור גם בהיבט זה של הפרמטרים הארכיאולוגיים ומימוש חובות הכוח הכובש לשמור על האתרים ההיסטוריים והארכיאולוגיים בשטח הכבוש.

אחר כל אלה

115. כפי שפורט בהתנגדות זו, קיימים טעמים רבים אשר מצדיקים את ביטולה של התכנית על הסף ולגופה. האופן שבו היא הוכנה, שינויי העמדה התכופים והעדר שיתוף הציבור; התעלמות מסוגיית תחום השיפוט, והתגייסות המגושמת של לשכת התכנון להצטרף לכך; יחד עם שורת הפגיעות בזכויות הפרט של תושבים פלסטינים מחד גיסא, אינם מאפשרים את הגשת התכנית, לא כל שכן אישורה, והעדר הצדקה תכנונית-עובדתית לתכנית, מאידך גיסא; על דלות הנתונים העובדתיים ועל העדר התאמה של התכנית לנסיבות התכנוניות שהתגבשו בשטח מאז היא ניצבת על המדוכה; על הפגיעות הסביבתיות הניכרות בתכנית; על הנזק הפוטנציאלי לעשרות האתרים הארכיאולוגיים הקיימים בתחום התכנית ועל הפגיעה באתר המורשת העולמית המצוי באזור.

116. אכן, יש להודות ללשכת התכנון אשר קיבלה החלטה נכונה והחליטה להפקיד את התכנית מחדש, יחד עם זאת תכנית זו רצופה פגמים מהותיים אשר אינם מותרים ספק ויש צורך לדחות אותה באופן מוחלט.

117. הפגמים בפרסום התכנית להתנגדויות והפגמים במסמכי התכנית הינם מהותיים אך הם בני תיקון ולכל היותר יעכבו את ההליכים בזמן מה. אך הפגמים היסודיים של התכנית, אשר התעלמו באופן שיטתי מהתושבים המקומיים הן בהסתרת מידע משמעותי על מטרות התכנית והן במראית עין של שיתוף ציבור אינם בני תיקון. העדר ההצדקה לדרך נמצאת בכל אחד ממסמכיו וגם הניסיון להולכת השולל בנחיצות או בשימוש של הדרך על ידי התושבים הפלסטיניים אינה מצליחה ליצר אפילו מראית עין של דרך כשרה. היא אינה כשרה.

118. סלילת הדרך על פי התכנית שבנידון תהווה אסון, לא פחות, לתושבים הפלסטיניים שעל אדמותיהם היא תוקם. האלימות המרחבית מכל עבר של הרחבות ההתנחלויות לאורך כל הוואדי מגיעה לשיאה ברעיון של הקמת דרך באיזור כל כך רגיש מבחינה אנושית, פיזית, תרבותית, נופית וסביבתית. האינטרס הישראלי של הקמת עוד ועוד התנחלויות על כל המנגנונים המלווים אותם של גדרות, כבישים, תשתיות והרחבות, רומס ברגל גסה את כל הקיום הפלסטיני מסביב ושואף לדחיקה מוחלטת של הפלסטינים מהמרחב תוך כליאתם בשטחים מצומצמים שיספיקו אך ורק להישרדות. זו בדיוק התוצאה הישירה ואולי אף המכוונת של תכנית 840.

119. תושבי הכפרים הפלסטינים של חוסאן, וואדי פוכין, ג'בעה, נחאלין ואחרים ראויים ליחס אנושי ולכך שקולם יישמע ושתיפסק ההתעלמות מצורכיהם ומשאיפתם לחיות על אדמתם ללא פגיעה בשל הפיתוח הישראלי. ביטול תכנית זו הינה צעד ראשון בכיוון זה.

120. ככל שיקויים דיון בהתנגדות זו, נבקש לזמן את הח"מ ואת המתנגדים לדיון לצורך הגשת התנגדותם, לאחר תיאום עמו של מועד הדיון בהתנגדות. בנסיבותיה של תכנית זו ושל ההתנגדות המקיפה

האמורה, עמדת המתנגדים היא שישנה עדיפות ברורה ומובהקת לקיומו של דיון פיסוי ולא וירטואלי בהתנגדויות שהוגשו.

121. מובן, כי אין באמור בהתנגדות זו או בשאינו אמור בו כדי להוות ויתור במפורש או מכללא על כל טענה העומדת למרשי על פי כל דין, במסגרת כל הליך משפטי או אחר בו יבקשו לנקוט או כזה התלוי ועומד.
122. מובן, כי אם יתקבלו שאר המסמכים הקיימים או העתידיים הנוגעים לתכנית או למסמכים קשורים בה, מרשיי שומרים על זכותם להרחיב את ההתנגדות ולהוסיף עליה או לתקנה במידת הצורך. דברים אלה חלים באופן קונקרטי באשר לתסקיר הסביבה
123. ככל שלמי מהגורמים המעניינים בהתנגדות ודנים בה דרושים מסמכים נוספים הנזכרים או עלים ממסמך זה, אבקשכם לפנות למשרד הח"מ ונעבירם ללא דיחוי.

בכבוד רב,

שלומי זכריה, עו"ד
ב"כ המתנגדים

נספח א – חוות דעת ארכיאולוגית מטעם ארגון
”עמק שווה” ביחס לתכנית 840 / כביש 367

31/03/2024

חוות דעת ארכיאולוגית על תוכנית מתאר מפורטת מס' 840 לדרך מקומית ראשית 3742, קטע כביש 367 - כביש 375

אנחנו, ד"ר חמי שיף [ת.ז: 039539903] ואלון ארד [ת.ז: 200161917], התבקשנו לחוות את דעתנו המקצועית ביחס לתוכנית מתאר מפורטת מס' 840 / ואדי פוכין, וזאת במיוחד תוך שימת דגש על שלוש שאלות:

1. האם התוכנית עשויה או עתידה לפגוע באתרים וממצאים ארכיאולוגיים והיסטוריים הנמצאים בשטחה?
2. ככל שאתרים יפגעו מה תהיה מידת הפגיעה והשלכותיה?
3. האם הובאו בפני הציבור מסמכים המאפשרים בחינה ראויה של המציאות הארכיאולוגית בשטח התוכנית וכן הערכה של אומדן הנזק לאתרים ארכיאולוגיים?

אנו נותנים את חוות - דעתנו זו במקום עדות ואנו מצהירים בזאת כי ידוע לנו היטב, שלענין הוראות החוק הפיליילי בדבר עדות שקר בשבועה בבית-המשפט, דין חוות-דעתנו זו, כשהיא חתומה על-ידינו, כדין עדות בשבועה כפי שניתנה בבית-המשפט. לרשותנו עמדו מסמכי התכנית כפי שהועברו מטעמו של עו"ד שלומי זכריה וכן חוות הדעת שנלווהה להתנגדות תושבי צור הדסה לתכנית כפי שהוכנה על ידי מר קמיסקי, וכן ספרות מקצועית כמפורט בהערות השוליים המובאות לאורך חוות הדעת. פרטי ההשכלה והניסיון של כל אחד מאיתנו מופיעים כמפורט בסיום חוות-דעת זו.

וזו חוות דעתנו:

1. סקירה היסטורית-ארכיאולוגית

האזורים מדרום לירושלים ובסביבות בית לחם משופעים במאות אתרי עתיקות, היסטוריים וארכיאולוגיים, מתקופות שונות. לצד תילים רב שכבתיים או חורבות של יישובים עתיקים יש בהם גם אתרים קטנים יותר, כגון חוות חקלאיות, מעיינות, דרכים, קברים, מערכות מים כמו אמות ובריכות אגירה, מערכות חקלאיות עתיקות ועוד. חשיבותם ומרכזיותם של הרי יהודה (ובכללם הרי ירושלים) בהיסטוריה של האזור גדולה מאוד, וזאת בעיקר בשל סמיכותם לעיר ירושלים - בה קשורים חלקים נכבדים מההיסטוריה היהודית וראשית הנצרות, כמו גם קדושה (מאוחרת) לאסלאם, לצד נוכחות של גורמים אחרים (כגון נוכחות האימפריה הרומית באזור, ובשלבם מוקדמים יותר - קהילות אחרות). משום כך, הביטוי הארכיאולוגי של חשיבות זו הינה צפיפות התיישבותית גבוהה ורצף התיישבותי הנמשך אלפי שנים.

נראה כי תא השטח בו אמורה לחול התכנית, אינו שונה מהאיפיון הכולל של המרחב, ושטח התוכנית עשיר באתרים וממצאים ארכיאולוגיים. נבקש להביא את סקירת הממצאים, כפי שזו ידועה לנו לעת זו, וכן את עיקרי המידע המצוי בידי הקהילה הארכיאולוגית כפי שפורסם בבימות שונות אודות מרחב התוכנית עצמה וכן סביבתה, שכן מבחינה מקצועית לא ניתן לבודד אתרים מסביבתם והקשרם הגיאוגרפי-תרבותי.

ראשית, ראוי לציין כי בשטח התוכנית וסביבתה המיידית נערכו חפירות ארכיאולוגיות מעטות יחסית. עיקר הידוע אודות המרחב מקורו במספר סקרים שמהווים את בסיס הידע העיקרי אודות פריסת האתרים במרחב

1

עמק שווה נמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

הנידון. אזכורים ראשונים של אתרים במרחב הוזכרו על ידי א' רובינסון (1938), ו' גרן (1863) וס' קונדר וה' קיצ'ינר, עורכי סקר ה-PEF. הסקר הארכיאולוגי הראשון נערך בשנת 1968 על ידי מ' כוכבי (חלק מסקרי החירום שבוצעו מיד לאחר כיבוש הגדה, סיני ורמת הגולן).⁴ סקר נוסף נערך בין 1991-1996 על ידי ד' וייס, ב' זיסו, וג' סולימאני, במסגרת הסקר הארכיאולוגי של ישראל, אולם גבולותיו המזרחיים של הסקר מגיעים עד לפאתי ההתנחלות ביתר עילית ולכן אינו כולל חלקים גדולים משטח תוכנית 5.840. כמו כן, תושבי צור הדסה אשר הינם מתנגדים לתכנית הזמינו סקר נוסף שנערך על ידי י' קמייסקי אשר צורף להתנגדות מטעם תושבי צור הדסה לתוכנית זו. סקרים אלה מצאו 33 אתרים בתא השטח המיועד לפיתוח (גבולות התוכנית). מבחינה ארכיאולוגית-היסטורית ניתן לחלק את האתרים במרחב לשלושה מכלולים מרכזיים.

מכלול ראשון כולל שתי מצודות בחלקו המזרחי של תא השטח. שתי המצודות לא נחפרו באופן מעמיק, אלא נסקרו במסגרת הסקרים הארכיאולוגיים שנערכו במרחב בשנים -----: ח' אל עיד (נ.צ.: 622396 / 208688) ומצודת דיר בעל (622970/209402). שתי המצודות הן בעלי מתאר דומה הכולל מספר חדרים הבנויים מסביב לחצר מרובעת. חדרים אלה משמשים כמעין חומה של המצודה. הממצא הקראמי שבמצודות אלו מלמד על כך שהן נמצאו בשימוש בתקופת הברזל 2-3, במאות ה- 6-8 לפסה"נ. על פי טענתו של י' ברוך, מצודות אלו היוו חלק ממערך של מצודות שנבנו בשלהי ימיה של ממלכת יהודה. מרבית המצודות נחרבו עם חורבן בית המקדש הראשון בשנת 583 לפסה"נ ולא יושבו מחדש. באם פרשנות זו נכונה, הרי ששתי המצודות הללו מהוות עדות חשובה ביותר להתפתחות מערך ההגנה של ממלכת יהודה בתקופה זו.

מכלול שני, סדרת אתרים מהתקופה הרומית-ביזנטית, שרובם לא נחפרו באופן מעמיק, כוללים את בתיר (חרבת אל יהוד) (נ.צ.: 212882/626434), חורבת חמסה (נ.צ.: 210329/623759), חרבת א-דיר (621962 / 209760) חורבת סנסן (נ.צ.: 207121/622592), וג'בעה (גבעתא) (נ.צ.: 207483/620247). אתרים המלמדים על פריחת המרחב כולו, במיוחד במהלך התקופה הביזנטית, וכן על צמיחתו של היישוב היהודי במרחב זה.

מכלול שלישי כולל מאות טראסות חקלאיות הניזונות מ-15 מעיינות הפזורות בואדי פוכין ומימיהן מועברים באמצעות מערכת ייחודית של תעלות המאפשרות יצירה של חקלאות ייחודית מסוג חקלאות שלחין. למרות הקושי לתארך במדויק את מועד בנייתם הראשוני של הטרסאות, מקובל על החוקרים כי שיטות ההשקיה של הטרסאות אלו משמרות שיטות השקיה שפותחו במשך מאות ואף אלפי שנים, ולהן חלק חשוב בעיצוב הנוף של הרי ירושלים כפי שאנו מכירים כיום.⁵ ייחודיותה של שיטת החקלאות השלחין של אזור זה, הוכרה בשנת 2014 עת הוכרז על המרחב של הכפרים בתיר, חוסאן ובית ג'אלה, כאתר מורשת עולמית של אונסק"ו.⁶ מיד עם הכרזתו של האתר כחלק מהמורשת העולמית ("ארץ הדיתים והגפנים - הנוף התרבותי של דרום ירושלים, בתיר" בפלסטין), הוכנס האתר גם לרשימת אתרי המורשת העולמית המצויים בסכנה לאור מספר מיזמי פיתוח ישראליים בסביבתו הקרובה ואשר מאיימים על שלמות אופיו ועל הערכים ההיסטוריים, התרבותיים והנופיים

¹ Smith, E., Robinson, E. 1867. *Biblical Researches in Palestine and the Adjacent Regions: a Journal of Travels in the Years 1838 and 1852*. London: Murray.

² גרן, ו' (תרגום בן עמרם, ח') 1982-1985. תיאור גיאוגרפי, היסטורי וארכיאולוגי של ארץ ישראל. ירושלים: יד יצחק בן צבי.

³ Conder, C.R., Kitchner, H.H., Palmer, E.H., Besant, W. 1881-1883. *The Survey of Western Palestine: Memoirs of the Topography, Orography, Hydrography and Archaeology*. Toronto: Robarts.

⁴ כוכבי, מ' 1972. יהודה, שומרון, וגולן: סקר ארכיאולוגי בשנת תשכ"ח. ירושלים: האגודה לסקר ארכיאולוגי של ישראל.

⁵ וייס, ד', זיסו, ב', וסולימאני, ג' 2013. *נס הרים - 104*. אתר הסקר הארכיאולוגי של ישראל.

⁶ ברוך, י' 1996. ח'רבת אל-עיד - מצודה מתקופת הברזל בצפון-מערב הר חברון. מחקרי יהודה ושומרון 6: 49-55.

⁷ [Description](#). Palestine: Land of Olives and Vines - Cultural Landscape of Southern Jerusalem, Batir. UNESCO, 2014.

⁸ שם

שהוא משמר. חלק ממיזמים אלה נוגעים גם לפעולות של חפירה וסלילת כבישים ודרכים במרחב והם מוזכרים תדירות בדיווחים המוצגים בפני ועדת המורשת העולמית.⁹

בנוסף למכלולים אלו, קיימת תפיסה ארכיאולוגית כי בתקופה הרומית (ויש המקדימים זאת גם לתקופת הברזל) למרחב שבין הכפרים בתיר, חוסאן וואדי-פוכין התנקזו מספר דרכים עתיקות שחיברו את ירושלים עם מרחבה הדרומי בבקעת האלה, בית גוברין ואף יש שטוענים אף עם מרחב החוף הדרומי, אשקלון ועזה.¹⁰

לסיכום, נראה כי מרחב זה מהווה מוקד פעילות אנושית ענפה באלפי השנים האחרונות (וייתכן אף קודם לכן, אם בוחנים את אופי הפעילות האנושית סביב תא שטח זה). התוכנית עצמה עתידה לפגוע פיזית במספר רב של אתרים ובכך לפגוע במורשת המרחבית כולה ואף במרחב שהוגדר כאתר מורשת עולמית.

2. בחינת מסמכי התוכנית

עיון במסמכי התוכנית מעלה מצב מטריד בו ישנה התייחסות מסוימת לחלק מהאתרים הארכיאולוגיים הידועים במסמכי התוכנית (סימונם בתשריט וכן התייחסות לפעולות אותן יש לבצע לפני הריסת האתרים כפי שמופיע בסעיף 14 בהוראות התוכנית). אולם אין במסמכים התייחסות, ולו מינימלית, אודות אופי האתרים השונים, תכולתם, מצב המחקר בהם וחשיבותם להבנת ההיסטוריה המקומית או המרחבית. יתרה מזאת, סעיף 14, שהינו המקום היחיד בהוראות התוכנית המתייחס לאופן הטיפול באתרים ארכיאולוגיים שיימצאו בשטח התוכנית ולאחריות של קמ"ט ארכיאולוגיה והיזם כלפיהם, אין כל אזכור לכך שיש צורך חשוב לצרף את המסקנות של קמ"ט ארכיאולוגיה באשר לאופן הטיפול באתרים הארכיאולוגיים שיימצאו בשטח התוכנית. נקודות אלו הן בעלות חשיבות עליונה משום שבידוע, גם חפירה שמבוצעת על ידי ארכיאולוגים משמעה הרס האתר שכן לא ניתן לחפור שטח מסוים יותר מפעם אחת. עובדה זו מדגישה את החובה לראות באתרים הארכיאולוגיים כמשאב מתכלה ולבחון היטב תוכניות שמביאות להרס כמו האתרים ארכיאולוגיים ובמיוחד ככל שזה נוגע לאתרים בעלי חשיבות תרבותית והיסטורית כה גדולה כמו האתרים המצויים בתא שטח זה. על מנת להימנע מהרס של אתרי עתיקות שלא לצורך יש לדרוש לכלול מידע על המקורות שעל פיהם נקבעו מספר האתרים בשטח התוכנית, את ההחלטות לגבי אופן הטיפול בכל אתר, וכן פרסום של דו"ח ראשוני עם ממצאי הבדיקות שיתקיימו בכל אתר.

3. היעדר חוות דעת המבוססת על סקר ארכיאולוגי מלא מטעם קמ"ט ארכיאולוגיה

בתשריט תוואי הכביש, אשר פורסם כחלק ממסמכי התוכנית, מסומנים 33 אתרים ארכיאולוגיים. בסעיף 14 בהוראות התוכנית מצוין כי על היזם לתאם עם קצין מטה ארכיאולוגיה (קמ"ט ארכיאולוגיה) חפירות ארכיאולוגיות של כל אחד מן האתרים הללו לפני תחילת העבודות לסלילת הכביש. עם זאת, אין כל נספח המסביר כיצד סומנו אתרים אלה וכן אודות מהותם. יתכן והתבצע בשטח התוכנית סקר ארכיאולוגי מקיף, אך זה לא פורסם במסגרת תוכנית זו או במסגרת אחרת. בשל העובדה שעל פי סעיף 7(א) בחוק העתיקות מס' 51 (1966) כל עתיקה הינה בבעלות המדינה⁹, ועל כן הינה נכס לאומי, היה ראוי לפרסם במסגרת התוכנית דין וחשבון מקצועי ומפורט בנושא מטעם הגוף האחראי על כך – קרי קמ"ט ארכיאולוגיה. על דו"ח זה להתבסס על סקר ארכיאולוגי מתודולוגי ושיטתי, ולאור חשיבות האזור, כמו גם הימצאותו תחת תפיסה לוחמתית (שמשמעו שעתיקות אלו נמצאות בידי רשויות ישראליות במשמורת ואינן נמצאות בבעלות מדינת ישראל) אף תוך הקפדה יתרה על הנהלים המקצועיים. מעל הכל על סקר זה להיות עדכני.

⁹ לכלל הדיווחים אודות מצב ההשתמרות של האתר " (state of conservation) **באתר אונסק"ו**.

¹⁰ רומס, א', טלמון, ע', שמש, ב', מנדלסון, ע', רון, מ', פרלברג, א', כנו, ג', רמון א'. 2018. **דרכים מערב הרי ירושלים: סקר נתמך והערבה של טבע, נוף ומורשת האדם**. תל אביב: יחידת סקרי טבע ונוף, מכון דש"א (דמותה של ארץ), המרכז הלאומי לחקר המגוון הביולוגי, מחיאון הטבע ע"ש שטיינהרדט, אוניברסיטת תל אביב: עמ' 73.

¹¹ **סעיף 7(א) בחוק העתיקות מס' 51 (1966)**

נבקש להדגיש כי, למרות שיתכן וקיימת תפישה שסקר ארכיאולוגי הינו מעין שיטוט בתא שטח מסוים ואיסוף אקראי של ממצאים על פני השטח, לסקרים ארכיאולוגיים יש מתודולוגיה סדורה שמטרתה לוודא מהלך איסוף ואיתור שיטתי של שרידים ארכיאולוגיים הנמצאים בתא שטח נתון. שני ספרי הלימוד העיקריים לנושא (ומבלי להיכנס לרזי המחקר וטכניקות סקר מתקדמות)¹⁸ פורשים את הרעיון המתודולוגי ומניחים מספר עקרונות יסודיים עבור סקר מקצועי, וביניהם: הגדרה של אסטרטגיית האיסוף (sampling method), תדירות הביקורים בשטח (כולל התייחסות להבדלים בין עונות השנה או אירועים כאלו ואחרים המשפיעים על היכולת לזהות ממצאים), שימוש בעזרים טכנולוגיים (רדאר חודר קרקע, צילומי אוויר, צילומי לוויין, צילומי LIDAR ועוד), הפקת מפות באמצעות רישום ומדידות ידניות או דיגיטליות (דוגמת שימוש בתוכנות GIS) ואף בחירת צוות הסקר (מידת היכרותם עם השטח, עם סוגי ממצא שונים ואף התייחסות להכשרתם). כל זאת לצד איסוף ותיעוד הממצאים הכוללים חרסים, פרטי אבן, עצמות וממצאים ניידיים נוספים, תיעוד של ראשי קירות, מבנים ומתקנים (כולל הפקת תוכניות מסודרות) ותיאור כללי של הנקודות שנמצאו במהלך הסקר. לבסוף, חלק חשוב במתודולוגיה של הסקר הארכיאולוגי, כמו כל פעולה מדעית, היא הפרסום של כלל הממצאים, לצד הצגת שיטת העבודה, על מנת לספק את המידע הרב ביותר על תא השטח שנסקר.¹⁹

העובדה כי בתא שטח מצומצם יחסית סומנו 33 נקודות המהוות אתרים ארכיאולוגיים, וזאת עוד טרם ביצוע סקר או חפירות שיטתיות מקיפים מטעם גורמים מקצועיים, יש בה כדי לסמן את האזור כולו כנדה אשר עשוי במידה גבוהה להכיל מידע ארכיאולוגי רב, אשר בהיעדר חפירה מסודרת עשוי לרדת לטמיון.

על רקע זה יש לציין גם את הקשיים הקיימים בסקר הארכיאולוגי שהוכן עבור "עמותת תושבים צור הדסה". ה"סקר הארכיאולוגי" של שטח התוכנית נעדר את מרבית הקריטריונים המקצועיים ועל כן קשה לראותו כסקר שבוצע באופן מתודולוגי ומקצועי. יש להניח כי הדבר נעשה בשל לוח הזמנים הקצר והעדר המשאבים או היכולות של כותב המסמך מטעם תושבי צור הדסה ולמען הסר ספק איננו מטילים דופי במסמך האמור אלא רק מבקשים לציין כי המידע המופיע בו אינו יכול להיות ממצא ללא כל ביצוע סקרים מקיפים ואף חפירות ראשוניות הנעשות על ידי גורמים מקצועיים, כמקובל בתחום.

בכל אתר מצוין מספרו הסידורי בסקר, גודל השטח (הגדרה לכשעצמה בעייתית), התייחסות לאתר בתשריט והערות, כמו כן מובאת מפת התשריט ועליה סומנו הנקודות השונות. אלו בהחלט מהווים נתונים חשובים יסודיים, אולם, לא מובאת מפה המתארת את פרישת כלל האתרים בשטח, אין תוכניות או מדידות של המבנים או המתקנים השונים שזיהויים הוצע, כל הייחוסים התרבותיים או הכרונולוגיים של המבנים (או המתקנים) אינם מגובים בהצגת נתונים או הפניות, תיאור הממצא הנייד (קראמיקה, אבן, צור, עצם או כל ממצא אחר) שנאסף (אם נאסף בכלל) חלקי ביותר. חשוב מכך, תיאור המתודולוגיה בה נעשה הסקר היא חלקית ביותר וחסר תיאור מקיף. יחד עם זאת, ניכר כי חסר המהלך המחקרי המשלים ולא מובא כל רקע מחקרי הסוקר הן את הפעילות הארכיאולוגית הידועה והן את סיכום הידוע אודות ההיסטוריה והארכיאולוגיה של המרחב.

הצגת סקר באופן שכזה אינה מאפשרת בחינה או הבנה של השטח הנסקר, של האתרים השונים, של עצימות הפעילות האנושית בתקופות שונות ומשום כך אין לשפוט על פיו את המצאי הקיים והמשוער של ממצאים ארכיאולוגיים בתא השטח. לאור זאת ה"סקר" הופך ללא יותר מאשר רשימת מצאי, חלקית ביותר, שאינה מאפשרת כל הבנה של חשיבות התקופה. על כן אין אלא לסכם כי הסקר אינו מאפשר לקבל כל החלטה הנוגעת

¹⁸ פאוסט א' וכץ ח' 2014. הסקר הארכיאולוגי. בתוך פאוסט א' וכץ ח' (עורכים) מבוא לארכיאולוגיה של ארץ ישראל משלהי תקופת האבן ועד לכיבושי אלכסנדר - כרך א. רעננה: 48-51. Renfrew, C and Bahn P. 2012. Where? Survey, Excavation. of Sites and Features. In Renfrew, C and Bahn P. Archaeology: Theories, Methods and Practice. London 71-120. כמו גם ספר הלימוד: פורטוגלי י 1999. מרחב זמן וחברה בארץ ישראל הקדומה - כרך א': מורפולוגיה חברתית. רעננה. בין שלושת פרסומים אלו וההפניות בהם ניתן להעמיק עוד במתודולוגיית הסקר הארכיאולוגי.

¹⁹ לדוגמה ראו את הסקרים הארכיאולוגיים הקודמים שסקרו את שטח התוכנית.

לצעדים אותם יש לנקוט על מנת להבטיח את ההגנה המתחייבת בחוק על השרידים הארכיאולוגיים המצויים באזור זה כחלק מהתוכנית לסלול כביש רחב במקום.

לפיכך, ניכר כי ללא ביצוע סקר מקצועי זה והפרסום של תוצאותיו, לא היה זה מן הראוי כלל לקדם את הליכי התכנית כלל, ויש לעצור את כלל ההליכים בשטח עליו מתפרשת התכנית התוכנית בשל חוסר שקיפות מידע לציבור וכן למול ועדת התכנון שעמידה לשקול את דין התוכנית בהתאם למסד הנתונים המובא בפניה.⁴

בהקשר זה עולה נקודה חשובה: על פי סעיף 14, החפירות בשטח התכנית ובתחום האתרים הארכיאולוגיים, אמורות להתבצע לאחר מתן היתרי הבניה על בסיס התכנית ולאחר אישורה, כלומר, לאחר שעצם קיומה של התכנית הינה עובדה מוגמרת, לרבות אפשרויות השענות על כך של גורמים הפועלים להוצאתה של התכנית אל הפועל. גם העובדה כי הטלת עלויות החפירה הינה על היזם, מובילה לניגוד אינטרסים שכן היזם ירצה בהוצאתה של התכנית אל הפועל, במהירות המרבית, ואילו דווקא חפירה ארכיאולוגית דורשת זמן הן לתכנונה, הן לביצועה והן לניתוח הממצאים העולים ממנה.

*מכאן, שלשיטתנו, את ביצוע החפירות באזור – בפרט היכן שזה מצוי בתחום הרחב של אתרי מורשת עולמיים, וכן באזור המצוי תחת תפיסה לוחמתית – יש לבצע **שרם** קידומה של התכנית ורק על בסיס החפירות והממצאים לפעול לצורך התכנית.*

4. הערתנו בדבר פעילות באתרי מורשת באזור המצוי בתפיסה לוחמתית

הדין והאתיקה הבינלאומית בתחום המורשת התרבותית, המבוסס בין השאר על מספר רב של אמנות שהתקבלו בבסיס החוקי והאתי לפעולה הארכאולוגית על ידי מרבית הקהילה הארכאולוגית האקדמית¹⁴ מגדירים את הן את גבולות הפעילות הארכאולוגית בשטח הנמצא בתפיסה לוחמתית והם מסדירים, לצד החוק המקומי, את המתח שבין פיתוח מודרני ושמירה על אתרי המורשת. בהקשר לתוכנית מתאר מפורטת מס' 840, נדגיש כי שטח התוכנית נמצא מחוץ לשטח מדינת ישראל, בשטח C שבגדה המערבית, ועל כן מוכר כשטח הנמצא בתפיסה לוחמתית על ידי מדינת ישראל ועל ידי הקהילה הבינלאומית. בהתאם לסעיף 5 באמנת האג להגנת נכסי תרבות בשעת סכסוך מזוין, עליה מדינת ישראל חתומה, על מדינות המחזיקות שטח במצב של תפיסה לוחמתית להימנע ככל האפשר מכל חפירה או פגיעה באתרי מורשת של השטח הכבוש. זאת ועוד, כאשר עולה הצורך לקיים חפירה, יש לעשות זאת תוך שיתוף של נציגי האוכלוסייה הכבושה ובאופן שמטיב איתה.

החלטות מוסדות בינלאומיים מוכרים ביחס למתחם הגיאוגרפי בו מצויה התכנית, מחייבת, לשיטתנו, הגנה מוגברת עוד יותר על האתרים הארכיאולוגיים והממצאים העשויים להמצא בהם, וזאת בנוסף לחובה המוגברת הקיימת כתוצאה מהיותו של השטח כנתון תחת כיבוש. העובדה כי אתר מדרונות בתיר – ובהתאמה, גם אתרי

¹⁴ בהקשר זה יש לציין את סירובו ארוך השנים של קמ"ט ארכיאולוגיה לפרסם נתונים מרוכזים אודות פעילותו עבור הקהילה הארכיאולוגית האקדמית, דבר שהוכשר בעבר בבג"צ ע"מ 16/10014 יש דין – ארגון מתנדבים לזכויות אדם נ' המינהל האזרחי אי"ש (פורסם באר"ש 16.5.2019).

¹⁵ אונסק"ו, 1954. אמנת האג להגנת נכסי תרבות בשעת סכסוך מזוין. תורגם על ידי הוועד הבינלאומי של העלב האדום. כמו גם מסמכים נוספים שהתקבלו בבסיס החוקי והאתי לפעולה הארכאולוגית על ידי מרבית הקהילה הארכאולוגית האקדמית: אמנת ונציה (1954), אמנת פריז (1970), אמנת בורה (1970), הפרוטוקול השני של אמנת האג (1954) משנת 1999, אמנת פריז (2001), אמנת פריז (2003), אמנת פריז (2005) ואמנת פארו (2005). וכן מסמכים נוספים בענייני פרקטיקות בתחום הארכאולוגיה והמורשת מטעם UNESCO, ICOMOS. כמו גם החלטות הקונגרס הארכאולוגי העולמי (WAC) – הקוד האמתי, החלטה 9 (WAC-7). העיקרה מופיע בקוד האתי אולם אין קישור זמין להחלטה זו (החלטה 13 (WAC-8)).

ואדי פוכין הסמוכים אליהם – הוכרו כאתרי מורשת עולמית, וכן עמדות שונות המכירות בכך במובן המהותי, כפי שעוגנו במסמכים רשמיים של מדינת ישראל ורשויותיה הפועלות באזור, מחייבת בחינה וביצוע סקר ומחקר ארכיאולוגי לפני כל החלטה הנוגעת לקידומה של התכנית, ואת עיצובה של דפוסי התכנית וגבולותיה בהתאם לממצאים אלה.

5. סיכום והמלצות

ידוע שמדינת ישראל והשטחים הנתונים לשליטתה הצבאית מכילים עושר ארכיאולוגי והיסטורי רב שכן מזה כ-1.5 מיליון שנים בני אדם פועלים במרחבים אלו והשאירו עליו את חותמם. במדינת ישראל ידועים כ-35,000 אתרים ארכיאולוגיים ובשטחי הגדה המערבית כ-6000 נוספים. המשמעות המיידית של ריבוי מבורך זה הינה שרוב מוחלט של תוכניות הפיתוח, בישראל או בשטחים הנתונים לשליטתה הצבאית, נדרש להתמודד עם ממצאים ארכיאולוגיים בהיקפים שונים, התמודדות שניתן לתמצת בבחירה מודעת לשמירה או להרס של אותם אתרים. לצורך כך, מתבקש, מקצועית ומוסרית (לצד ההסדרה החוקית של מעמדם), להביא בפני מקבלי ההחלטות את מרבית הידע הארכיאולוגי הקיים אודות מרחב מסויים טרם פיתוח על מנת שאלו יוכלו לקבל החלטה נכונה ומודעת תוך שקילת ה"מחיר" הארכיאולוגי (וכן "מחירים נוספים" כמו ערכי נוף, סביבה, שמירה על החי ושיקולים נוספים) של הפיתוח המתוכנן.

על רקע דברים אלה, בחינה של תוכנית מתאר מפורטת מס' 840, מעלה חשד כבד כי הינה בעלת פוטנציאל פגיעה משמעותי בשרידים ארכיאולוגיים, באתר מורשת עולמית ויתכן ואף בממצאים היסטוריים נוספים שאינם מוגנים בחוק, אך חשיבותם להבנת העבר, הרחוק והקרוב, חשובה ביותר. בחינה של היסטוריית המחקר של המרחב וסביבתו מלמדת שהתוכנית המיועדת תביא לפגיעה במרחב עשיר באתרים. כל אחד מהאתרים הללו הוא חלק מפסיפס שיחד תורמים להבנת ההתפתחות של התרבות האנושית בשטח התוכנית, בסביבתו, ובמרחב כולו. אולם, בניגוד מוחלט לחשיבות הארכיאולוגית הגבוהה של השטח, ניכר כי תהליך קבלת ההחלטות עתיד להתבסס תוך היעדרות "סקר" שעומד בתנאים הבסיסיים ביותר על מנת להיקרא "סקר ארכיאולוגי". בראייתנו, מצב זה, מעמיד את מקבלי ההחלטות, באופן שאינו הוגן, במצב בו הם נדרשים לקבל החלטה בתוך "ערפל קרב" שאינו נובע ממגבלה מהותית (שכן אולי אין רצון, אך בוודאי שאין מניעה לקיים סקר ארכיאולוגי מלא ומסודר).

בהתאם לשאלות בהן התבקשו להתמקד נסכם כי ועדת התכנון בבואה לבחון את השיקולים השונים בנוגע לתועלת שאולי תתקבל מתוכנית פיתוח זו או אחרת, חייבת לבחון גם את ה"עלויות" או המחירים של אותה תוכנית. בחינה שכזו, ראוי שתבצע אך ורק בהתאם למול מלוא הנתונים והעובדות על מנת להבטיח תהליך קבלת החלטות נטול משוא פנים והשפעות זרות. לאור זאת, עליה להביא בפני הציבור את מלוא השיקולים שנשקלו במסגרת דיוני הועדה וכמובן את הנימוקים להחלטתה. במענה לשלוש השאלות:

1. בחינת התוכנית מעלה כי היא עתידה לפגוע באתרים וממצאים ארכיאולוגיים והיסטוריים הנמצאים בשטחה. האתרים הנמצאים בשטח הפיתוח עצמה עתידים להיהרס או להיפגע קשות ולאחר סיום העבודות, כמו גם מהסתכלות על מקרי עבר, נראה כי אלו יאבדו לעד הן כמוקד להמשך מחקר והן כאתרי תירות קולטי קהל. אתרים אחרים, אלו שנמצאים סביב התוכנית, יפגעו בכך שינותקו מסביבתם. בהקשר זה יש גם לציין כי הפיתוח המתוכנן גובל באתר מורשת עולמית בסכנה. חלקו

הצפון מערבי של תא השטח של תוכנית מתאר מפורטת 840 עשוי לזלוג לאזור החיץ של אתר המורשת העולמית. בהתאם לתקנון של אתרי מורשת עולמיים, אזורי חיץ הנמצאים בסמוך לאתר המורשת העולמית ובהם יש לוודא כי כל פעולת תכנון לא תפגע בערכים האוניברסאליים שהביאו להכרזתו. בשל העובדה שתוכנית זו עתידה להביא להרס של הטראסות עצמן, ניתן לראות בתוכנית זו כתוכנית שאינה עולה בקנה אחד עם תקנון זה ומשום כך עשויה להוביל את ישראל לעימות מול המדינות החברות בוועדת המורשת העולמית.

2. בשעה שניתן לאמוד כמותית, בדיוק מסויים, את מספר האתרים העתידיים להיפגע (כמובן שייחכן וישנם אתרים שטרם נחשפו ויתגלו עם התקדמות העבודות), אומדן העומד על למעלה מ-30 אתרים שעתידיים להיחרס, קשה עד בלתי אפשרי לבחון את הפגיעה העתידית ואורכת הטווח של קידום התוכנית עבור התחום הארכיאולוגי. היות ומדובר על אזור חשוב מבחינה היסטורית ותרבותית, חשיבות שהוכרה גם על ידי אונסק"ו, פגיעה בכמות כזו של אתרים באופן ישיר ובאחרים באופן עקיף, תפגע ביכולת ללמוד אודות המרחב בעתיד ולחקור אתרים בצורה מתודולוגית ושיטתית באמצעות חפירות וסקרים.

3. לא הובאו במסגרת מסמכי התוכנית מסמכים, דו"חות או המלצות מקצועיות שניתן להתייחס אליהם במכלול השיקולים לקידום או גניזת התוכנית.

לאור זאת, אנו מבקשים להביא את התנגדותנו להמשך קידום התוכנית ומבקשים לקרוא לגניזתה, על מנת לשמור מפני פגיעה חמורה באתרים וממצאים ארכיאולוגיים והיסטוריים אשר מנוגדת לעקרונות המקובלים לפיתוח מרחב רווי עתיקות וכן לדין הבינלאומי המחייב שמירתם של אתרים הנמצאים בשטח המצוי בתפיסה לוחמתית. נדגיש כי מיעוט החפירות, לצד הידוע ממחקרים בסביבת שטח התוכנית, מעידים על חשיבותו הארכיאולוגית וההיסטורית של השטח ומדגישים את חובת שמירתו עבור המשך הלימוד אודות צפונות הארץ (שתתקיים בהתאם לכללי האתיקה והדין הבינלאומי).

ככל שתבחר הוועדה שלא לקבל את דעתנו בדבר הגניזה, היעדרו של תהליך ארכיאולוגי מלווה לתוכנית מעלה חשד כבד בדבר אופיו הפוליטי של התהליך התכנוני וריקונו מתוכן מקצועי. לפיכך, אנו דורשים שכל התקדמות בתהליך התכנון והפיתוח של המרחב תיעשה אך ורק לאחר עריכת סקר ארכיאולוגי מתודולוגי ופרסומו המלא כמקובל בתחום. נדגיש כי לאור הפגיעה האפשרית המשמעותית, סקר כזה חייב להתבצע על פי הקריטריונים המחמירים ביותר בתחום על מנת לוודא את מיצוי התיעוד טרם ההרס.

נשמח לעמוד לרשות הוועדה לכל שאלה או עניין,

על החתום,

אלון ארד

ד"ר חמי שיף

אודות כותבי חוות הדעת

ד"ר חמי שיף - מומחה לתחום המורשת התרבותית וראש תחום המחקר בעמק שווה

ד"ר שיף הוא ארכיאולוג שעובד בעמק שווה משנת 2015. במסגרת זאת, הוא עוסק בכתיבת מחקרים ואיסוף מידע התומך בפעילויות השונות של הארגון. הוא כתב את מחקר הדוקטורט שלו במחלקה לגיאוגרפיה באוניברסיטת תל אביב בהנחייתם של פרופ' טובי פנסטר ופרופ' רפי גרינברג. כותרת הדוקטורט שלו היא "שימור וארכיאולוגיה כפרקטיקות ניאוליבראליות: התחדשות עירונית והבניית זהויות בתל אביב-יפו ובירושלים". בין השנים 2009-2014 הוא עבד כמפקח במרחב מרכז ברשות העתיקות.

מר. אלון ארד - ארכיאולוג ומנכ"ל עמק שווה (אשר יהיה נציג החותמים לכל דבר ועניין)

אלון ארד הוא מנכ"ל ארגון עמק שווה (חל"צ) מאז שנת 2022. אלון בוגר תואר ראשון בארכיאולוגיה של א"י מטעם אוניברסיטת תל אביב. בין השנים 2019-2013 עבד במשלחת החפירות של תל בית ירח. בנוסף, אלון עבד בין השנים 2018-2016 עבד במסגרת המכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל אביב. לאחר לימודי ארכיאולוגיה עבד בתחום הייעוץ האסטרטגי בהתמחות בתהליכי מו"מ מורכבים וניהול משברים.